

**PROTECT
THE PROTEST**

MIENOSOITUSTARKKAILU

AMNESTYN RAPORTTI 2023

**AMNESTY
INTERNATIONAL**

SISÄLLYSLUETTELO

Tiivistelmä	3
1. Oikeus osoittaa mieltä perus- ja ihmisoikeutena	8
2. Kokoontumisvapaus Suomessa vuonna 2023	10
2.1. Mielenosoitukset vuonna 2023	10
2.2. Mielenosoittajien leimaamisella oikeutetaan kokoontumisvapauden rajoittamista	10
3. Epäkohtia viranomaistoiminnassa mielenosoituksissa	12
3.1. Alueellinen epäjohtomukaisuus	14
3.2. Mielenosoitusten riittämätön turvaaminen	16
3.3. Epäselvät oikeudelliset perusteet poliisin toimille	18
3.3.1. Kuvauskiellot	18
3.3.2. Tarkkailijoiden toiminnan rajoittaminen	20
3.4. Kokouspaikat ja -reitit	22
3.4.1. Mielenosoituksen päättäminen liikennehaitan perusteella	22
3.4.2. Eduskuntatalon läheisyydessä järjestetyt mielenosoitukset	23
3.4.3. Aseistakieltäytyjäliiton mielenosoitus Tampereella	24
3.4.4. Samanaikaiset mielenosoitukset ja vastamielenosoitukset	25
3.5. Kiinniotot ja voimankäyttö	28
3.5.1. Voimankäyttö kiinniottotilanteissa	28
3.6. Mielenosoituksen hajottaminen voimakeinoin: itsenäisyyspäivän mielenosoitukset	30
3.6.1. Kiinniotot	32
3.7. Mielenosoitusvälineet ja viestit	34
3.7.1. Vihapuhe mielenosoituksissa	35
3.8. Valitukset ja kantelut poliisin toimista	36
4. Hyväksi havaitut käytännöt	38
5. Yhteenvedo ja suositukset	40

Tiivistelmä

Mielenosoitusoikeus on ihmisoikeus, joka on keskeinen osa demokraattista oikeusvaltiota. Vuonna 2023 ihmiset käyttivät aktiivisesti tätä oikeutta ilmaistakseen mielipiteitään sekä vaatiakseen yhteiskunnallista muutosta.

Hallitukset ympäri maailman pyrkivät kuitenkin rajoittamaan oikeutta osoittaa mieltä, ja kansalaisyhteiskunnan toimijuutta kavennetaan jatkuvasti. Monissa maissa mielenosoituksia tukahdutetaan väkivalloin, joskus jopa tappavaa voimaa käyttäen.¹ Väkivallan lisäksi kokoontumisvapauden kaventaminen näkyy myös aktivistien kriminalisoinnin sekä heihin kohdistuvan negatiivisen julkisen keskustelun muodossa.

Kokoontumisvapauden asiantuntijat, kuten YK:n ympäristönsuojelijoiden erityisraportoiija, ovat kritisoineet erityisesti ympäristö- ja ilmastoaktivismin tukahduttamista: viranomaiset ovat antaneet aktivisteille suhteettoman kovia rangaistuksia monissa Euroopan maissa, kuten Isossa-Britanniassa, Ranskassa ja Alankomaissa.² Isossa-Britanniassa ilmastoaktivisteille on langetettu ennätyksellisen pitkiä vankeustuomioita väkivallattomasta toiminnasta, tuomarit ovat evänneet valituslupia, ja uusia kokoontumisvapautta rajoittavia lakeja on säädetty.³ YK:n erityisraportoiija arvioi, että vastaavia kehityksiä on odotettavissa muissakin Euroopan maissa.

Suomessa suurin osa mielenosoituksista sujuu hyvin, ja poliisi turvaa niitä asianmukaisesti. Olemme kuitenkin havainneet kehityksiä, jotka kielivät kokoontumisvapauden tukahduttamisesta. Esimerkki tästä on poliisin puuttuminen oikeudenkäyntikulujen rahoittamiseen. Poliisi eväsi lokakuussa 2023 jo toistamiseen Elokapinan aktivistien pienkeräyslupan oikeudenkäyntikulujen kattamiseksi.⁴ Päätös rinnastaa oikeuden hakemisen yleistä järjestystä tai turvallisuutta vaarantavaan toimintaan. 26.1.2024 Helsingin hallinto-oikeus kumosi poliisin kieltävät päätökset vedoten siihen, että keräyksen tarkoitus oli yksityishenkilöiden oikeudenkäyntikulujen kattaminen, eikä yleistä järjestystä tai turvallisuutta vaarantavan toiminnan rahoittaminen.⁵ Amnesty pitää hallinto-oikeuden päätöstä hyvänä ja katsoo, että poliisin päätökset pienkeräyslupien olisivat toteutuessaan kaventaneet kansalaisyhteiskunnan toimijuutta.

Oikeudellisten keinojen lisäksi myös julkisella keskustelulla on keskeinen rooli mielenosoitusten tukahduttamisessa. Mielenosoitusten ympärille rakentuva negatiivinen narratiivi, mielenosoittajiin kohdistuva leimaava kielenkäyttö sekä kokoontumisvapaudesta liikkuva väärä tieto antavat viranomaisille selkänöjää mielenosoitusoikeuden rajoittamiseen.

Mielenosoitustarkkailu ja muu metodologia

Amnestyn Suomen osasto seuraa ja arvioi mielenosoitusoikeuden toteutumista osana Amnesty Internationalin kansainvälistä Protect the Protest -kampanjaa.⁶ Mielenosoitusten tarkkailu on yksi tärkeimmistä tavoista kerätä tietoa kokoontumisvapauden tilasta. Amnestyn Suomen osaston henkilökunta koordinoi mielenosoitustarkkailuita ja tehtävään erikseen koulutetut vapaaehtoiset tarkkailevat mielenosoittajien, mahdollisten vastamielenosoittajien ja poliisin toimintaa sekä toimijoiden keskinäistä vuorovaikutusta. Tarkkailijat ovat puolueettomia ja riippumattomia, eivätkä he puutu mahdollisesti

¹ Ks. Esimerkiksi:

Amnesty International 6.12.2023 "Iran: Security forces used rape and other sexual violence to crush "Woman Life Freedom" uprising with impunity" <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/12/iran-security-forces-used-rape-and-other-sexual-violence-to-crush-woman-life-freedom-uprising-with-impunity/> ;

Amnesty International 6.12.2023 "Peru: Investigations against president and security forces must not put justice for victims at risk" <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/12/peru-investigations-against-president-security-forces/>

² The Guardian 12.10.2023 "Human rights experts warn against European crackdown on climate protesters" <https://www.theguardian.com/environment/2023/oct/12/human-rights-experts-warn-against-european-crackdown-on-climate-protesters>

³ The Guardian 3.5.2023 "UK security minister defends new anti-protest laws before coronation" <https://www.theguardian.com/uk-news/2023/may/03/uk-security-minister-defends-new-anti-protest-laws-coronation>

⁴ Keräys liittyy tapaukseen, jossa seitsemän Helsingin poliisilaitoksen poliisia oli käräjäoikeudessa syytettynä virkavelvollisuuden rikkomisesta ja pahoinpitelystä Elokapinan mielenosoituksessa käytettyjen voimakeinojen takia.

⁵ Helsingin hallinto-oikeuden päätös (422/2024)

⁶ Amnesty International, Protect the Protest-campaign <https://www.amnesty.org/en/petition/protect-the-protest/>

havaitsemiinsa epäkohtiin tarkkailun aikana, vaan raportoivat tekemänsä havainnot Amnestyn Suomen osastolle.

Vuoden 2023 aikana suoritimme 31 mielenosoitustarkkailua. Tarkkailimme mielenosoituksia yhteensä seitsemällä paikkakunnalla: suurin osa tarkkailuista tapahtui Helsingissä, minkä lisäksi tarkkailimme mielenosoituksia Kouvolassa, Seinäjoella, Haminassa, Lapualla, Jyväskylässä ja Turussa. Suoritimme tarkkailuja mielenosoituksissa, joissa oli odotettavissa poliisin rajoittavia toimenpiteitä tai vastakkainasettelua eri mielenosoittajaryhmien välillä. Lisäksi pyrimme tarkkailemaan monipuolisesti eri teemoja ja erilaisia ryhmiä edustavia mielenosoituksia. Tarkkailimme vain sellaisia mielenosoituksia, joissa Amnesty ei itse ollut järjestäjänä tai osallistujana.

Mielenosoitustarkkailun lisäksi Amnestyn Suomen osasto on kerännyt tietoa mielenosoituksista monin tavoin. Olemme muun muassa seuranneet poliisin ja aktivistiryhmien tiedotteita sekä tehneet mediaseurantaa mielenosoituksista. Olemme tavanneet Helsingin poliisia ja poliisihallitusta sekä seuranneet oikeusprosessien etenemistä. Aktivistit ovat myös itse olleet meihin yhteydessä, kun ovat kohdanneet epäkohtia mielenosoitukseen liittyvissä asioissa. Olemme myös haastatelleet joitakin aktivisteja täydentääksemme mielenosoitustarkkailuissa tekemiämme havaintoja tai saadaksemme tietoja mielenosoituksista, joissa emme itse olleet paikalla tarkkailemassa.

Epäkohdat viranomaistoiminnassa mielenosoituksissa

Vuosi 2023 näytti, että ihmiset käyttävät aktiivisesti oikeuttaan osoittaa mieltä. Kesällä käytiin vilkasta keskustelua pääministeri **Petteri Orpon** hallituksen jäsenten aiemmista rasisista kannanotoista ja hallitusohjelman maahanmuuttopoliittisista linjauksista, mikä myös herätti antirasististen mielenosoitusten aallon. Syksyn aikana opiskelijat osoittivat mieltään sosiaaliturvaleikkauksia vastaan valtaamalla oppilaitoksiaan, ja ammattiliitot järjestivät mielenosoituksia ja ulosmarseja ympäri Suomen. Israelin ja Hamasin välisen aseellisen konfliktin kiihtyessä loka-marraskuussa tuhansittain ihmisiä osallistui mielenosoitukseen, ja mielenosoitukset jatkuivat koko loppuvuoden ajan. Vuonna 2023 järjestettiin myös useita ilmasto- ja ympäristötoimia vaativia mielenosoituksia, kuten ennen eduskuntavaaleja 18 paikkakunnalla samanaikaisesti järjestetty Luontomarssi. Lisäksi ympäristöliikkeet kohdistivat useita suoran toiminnan mielenilmauksia esimerkiksi metsäteollisuuteen.

Kaikki Amnestyn tarkkailemat mielenosoitukset olivat rauhanomaisia ja valtaosassa poliisi täytti veloitteensa turvata ja edistää kokoontumisvapauden toteutumista. Poliisi esimerkiksi turvasi Elokapinan hitaita marsseja ohjaamalla sujuvasti liikennettä. Suomessa poliisi myös pääsääntöisesti turvasi palestiinalaisten tueksi järjestettyjä mielenosoituksia. Samankaltaisia mielenosoituksia on tukahdutettu ja jopa kielletty useissa Euroopan maissa.⁷ Havaitsimme kuitenkin myös toistuvia epäkohtia poliisin toiminnassa, kuten alueellista epäjohtonmukaisuutta, puutteellisia perusteita toimenpiteille, mielenosoitusten riittämätöntä turvaamista, sekä tarpeettoman kovia otteita mielenosoitusten purkamisessa. Useat edellä mainitut epäkohdat ovat toistuvia ja osoittavat, että viranomaistoiminnassa on kokoontumisvapautta ja sananvapautta tarpeettomasti rajoittavia käytäntöjä ja laintulkintoja.

Jo vuotta 2022 käsittelevässä raportissamme⁸ kiinnitimme huomiota alueelliseen epäjohtonmukaisuuteen viranomaisten toiminnassa mielenosoituksissa. Myös vuonna 2023 viranomaisten mielenosoitukseen liittyvät käytännöt vaihtelivat paikkakunnittain. Ongelmia esiintyi erityisesti liikenteenohjauksen sekä kaupungin myöntämien lupien kohdalla. Tämä asettaa mielenosoitusten järjestäjät keskenään eriarvoiseen asemaan asuinpaikkakunnan mukaan.

Tarkkailimme myös useita mielenilmauksia, joissa poliisi ei täyttänyt turvaamis- ja edistämisvelvollisuuttaan. Puutteita esiintyi erityisesti liikenteenohjauksessa sekä sivullisten väkivaltaiseen toimintaan puuttumisessa,

⁷ Amnesty International 16.10.2023 "Ban on protests supporting Palestinians is disproportionate attack on the right to protest in France" <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/10/ban-on-protests-supporting-palestinians-is-disproportionate-attack-on-the-right-to-protest-in-france/>

⁸ Amnestyn Suomen osaston Mielenosoitustarkkailuraportti 2022, https://www.amnesty.fi/uploads/2023/02/raportti_mielenosoitustarkkailu.pdf

josta aiheutui useita vaaratilanteita. Poliisi on vaaratilanteissa myös perustellut toimimattomuuttaan mielenosoituksen ”laittomuudella” sekä ennakoilmoituksen puuttumisella.

Havaintojemme mukaan poliisit eivät aina ole riittävästi perustelleet toimenpiteitä mielenosoittajien pyynnöistä huolimatta, tai he ovat tulkinneet lakia virheellisesti. Esimerkiksi kuvauskieltoja ei ole perusteltu toimenpiteen aikana, ja jälkikäteen annetut perustelut ovat olleet epäselviä. Myös Amnestyn ihmisoikeustarkkailijoiden toimintaa on rajoitettu ilman riittäviä perusteita.

Myös mielenosoituspaikkoja on rajoitettu sekä siirretty epäselvin perustein. Mielenosoituksia puretaan usein pelkän liikennehaitan perusteella. YK:n erityisraportoija on kuitenkin todennut, ettei liikenteen sujuvuuden tule automaattisesti mennä rauhanomaisen kokoontumisvapauden edelle.⁹ Myös ihmisoikeuskomitean yleiskommentin mukaan rauhanomainen mielenosoitus, josta aiheutuu paljon häiriötä liikenteelle, voidaan hajottaa vain, jos haitta on vakavaa ja jatkuvaa.¹⁰ Myös Eduskuntatalon edustalla järjestetyissä mielenosoituksissa havaitsimme epäselvyyttä ja epä johdonmukaisia rajoituksia, jotka koskevat eduskuntatalon portaita.

Samanaikaisten mielenosoitusten sekä vastamielenosoitusten kohdalla on myös esiintynyt ongelmia. Vastamielenosoitukset tulisi turvata näkö- ja kuuloetäisyydellä kohteestaan, ellei niiden tarkoituksena ole estää muiden oikeutta osoittaa mieltä.¹¹ Poliisi kuitenkin piti esimerkiksi Kansallismielisen liittouman järjestämän 188-Kukkavirta -kulkueen ja mielenosoituksen¹² ja sille vastamielenosoitukseksi muodostuneen Turku ilman natsseja -mielenosoituksen melko kaukana toisistaan.

Tarkkailemissamme mielenosoituksissa kiinniotot sujuivat pääosin asiallisesti. Olemme kuitenkin myös tarkkailleet sekä saaneet aktivisteilta tietoja tilanteista, joissa kiinniottojen perusteet jäivät epäselviksi. Esimerkiksi Elokapiinan tiesulussa Jyväskylässä 3.8. poistumiskäskeyä totelleita aktivisteja otettiin kiinni. Poliisit ovat myös käyttäneet suhteetonta voimaa erityisesti kiinniottojen ja mielenosoitusten purkamisen yhteydessä. Poliisi esimerkiksi raahasi tai töni mielenosoittajia Helsingin Yliopiston ja Taideyliopiston mielenosoituksessa 29.11. sekä Elokapiinan mielenosoituksissa UPM:n tehtaalla 22.5. ja Länsiväylällä 16.10. Havaintojemme mukaan kaikissa näissä tilanteissa paikalla oli suhteellisen paljon poliiseja eikä mielenosoitus aiheuttanut välitöntä vaaraa. Arvioimme, että poliisilla olisi ollut riittävästi aikaa sekä henkilöresursseja mielenosoittajien kantamiseen turvallisilla otteilla.

Itsenäisyyspäivän Helsinki Ilman Natsseja -mielenosoituksessa poliisi käytti voimakeinoja mielenosoituksen purkamiseen. Poliisi oli linjannut etukäteen, ettei tulisi sallimaan Helsinki Ilman Natsseja -mielenosoituksen kokoontumista Töölöntorilla, jonne kansallismielisen 612-soihtukulkueen¹³ järjestäjät olivat jo ilmoittaneet oman tapahtumansa.¹⁴ Mielenosoittajat kokoontuivat torille kiellosta huolimatta, ja poliisi purki mielenosoituksen suhteetonta voimaa käyttäen. Poliisi esimerkiksi ratsasti ihmisiä päin, löi, töni ja työnsi ihmisiä voimallisesti. Poliisi myös raahasi ihmisiä maata pitkin, satoi rauhanomaisten mielenosoittajien käsiä nippusiteillä sekä piteli mielenosoittajia maata vasten kiinniottojen yhteydessä. Poistumiskäskeyjen kuuluvuus oli äänentoistolaitteista huolimatta heikko, eikä ihmisoikeustarkkailijoiden havaintojen mukaan kantautunut koko torialueelle. Poliisin antamista käskeyistä ei käynyt ilmi mihin suuntaan tai miten pitkälle

⁹ Report of the Special Rapporteur on the right to freedom of peaceful assembly and of association Maina Kiai A/HRC/20/27 kohta 41.

¹⁰ Ihmisoikeuskomitean yleiskommentti 37, kohta 85

¹¹ Ks. 5th Report on Monitoring of Freedom of Peaceful Assembly in Selected OSCE Participating States, 2023 (Etyjin tarkkailuraportti 2023), s. 51, <https://www.osce.org/odihr/549388>

¹² 188-Kukkavirta -mielenosoitus on järjestetty vuodesta 2018 lähtien 18.8.2017 Turussa tehdyn väkivaltaisen iskun vuosipäivänä. Mielenosoituksen viestit ovat rasistisia ja maahanmuuttovastaisia.

¹³ 612-soihtukulkueen järjestäjä korostaa verkkosivullaan poliittista sitoutumattomuuttaan. Tilaisuuden puhujina on aiempina vuosina ollut muun muassa kansallismieliseksi identifioituvan Suomen Sisun edustajia ja vuonna 2023 612-kulkueessa näkyi esimerkiksi Soldiers of Odin- ja Active Club -tunnuksia. Vuosina 2021, 2022 ja 2023 tehtyjen tarkkailuhavaintojen perusteella voidaan sanoa, että monet aiemmin päivällä järjestettävän Suomi herää -kulkueen osallistujista siirtyvät sen loputtua 612-kulkueeseen; vuoden 2023 Suomi herää -mielenosoituksen puheiden päätyttyä osallistujille välitettiin poliisin ohje, että Töölöntorilla järjestettävään 612-kulkueeseen ei kannattanut vielä siirtyä. Suomi herää -kulkueen on poliisille ilmoittanut avoimesti rasistisen Sinimustan liikkeen puheenjohtaja. Suomi herää -kulkueen järjestäjän verkkosivujen mukaan kulkueella vastustetaan muun muassa ns. väestönvaihtoa. Vastaavaa kulkuetta ovat aiempina vuosina olleet järjestämässä muun muassa sittemmin kielletty Pohjoismainen vastarintaliike ja Soldiers of Odin -katupartio. Ks, esim. <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/f4ac4925-5f92-4196-855d-bd6e53e4504a>; <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000010026432.html>

¹⁴ Yle uutiset 6.12.2023 ”Poliisi määrännyt Helsinki ilman natsseja mielenosoituksen päättymään lainvastaisena” <https://yle.fi/a/74-20063762/64-3-196305>

mielenosoittajien olisi pitänyt siirtyä. Epäselväksi jäi, pystyivätkö kaikki halukkaat siirtymään pois torin alueelta ja sitä ympäröiviltä jalkakäytäviltä ennen kuin poliisi alkoi käyttää voimakeinoja ja tehdä kiinniottoja.

Poliisi on myös puuttunut mielenosoitusvälineiden käyttöön. Poliisi esimerkiksi takavarikoi Turkin presidentti **Recep Tayyip Erdoğania** esittävän nukan Turkin toimia vastustavassa mielenosoituksessa, ja kirjasi rikosilmoituksen kunnianloukkauksesta.

Mielenosoittajat ovat tehneet kanteluita useista poliisin toiminnan epäkohdista. Esimerkiksi poliisin voimankäytöstä ja riittämättömistä ohjeista itsenäisyyspäivän Helsinki Ilman Natseja -mielenosoituksessa on tehty useita kanteluita eduskunnan oikeusasiamiehelle. On ehdottoman tärkeää, että kaikilla on mahdollisuus vaatia viranomaisia vastuuseen rikoksista tai virkavelvollisuuden rikkomisesta. Olemme kuitenkin keskusteluissa mielenosoittajien kanssa saaneet sen käsityksen, että kynnys kantelun tekemiseen on korkea ja prosessi nähdään kuormittavana. Lisäksi poliisi on nostanut valitusten tekemisen kynnystä entisestään pyrkimällä eväämään oikeudenkäyntikuluihin tarkoitettuja pienkeräyslupia.

Suosituksset

- Poliisin ja muiden viranomaisten tulisi aina tulkita kokoontumislakia perusoikeusmyönteisesti ja varmistaa, että tulkinta on linjassa kansainvälisten ihmisoikeusnormien kanssa.
- Viranomaisten ja valta-asemassa olevien tulisi varmistaa mielenosoituksista jaetun tiedon oikeellisuus. Mielenosoituksista levitetty virheellinen tieto sekä aktivisteja mustamaalaava narratiivi tukee mielenosoitusten tukahduttamista.
- Alueellisen yhdenvertaisuuden varmistamiseksi on ensiarvoisen tärkeää, että viranomaisia koulutetaan mielenosoitusoikeudesta. Lisäksi poliisihallituksen tulisi laatia selkeät ohjeistukset mielenosoitusten turvaamiseen liittyvistä käytännöistä, kuten liikenteenohjauksesta.
- Viranomaisten tulee täyttää turvaamis- ja edistämisvelvollisuutensa mielenosoituksessa, esimerkiksi puuttamalla mielenosoitukseen kohdistuviin ulkoisiin uhkiin. Myös ilmoittamattomat ja kansalaistotelemattomuutta sisältävät rauhanomaiset mielenosoitukset voivat kuulua kokoontumisvapauden sekä siten turvaamis- ja edistämisvelvollisuuden piiriin.
- Koulutuksen kautta tulee varmistaa, että poliisit ovat tietoisia velvollisuudestaan ilmoittaa mielenosoittajille heihin kohdistuvien toimenpiteiden perusteet mielenosoituksissa. Erityisesti kuvauskieltoihin liittyvää ohjeistusta tulee selkiyttää.
- Poliisin tulee kunnioittaa ja edistää oikeutta tarkkailla ja seurata yleisiä kokouksia suojaamalla toimittajia ja ihmisoikeustarkkailijoita, jotka havainnoivat mielenosoitusten yhteydessä tapahtuvia oikeuksien loukkauksia ja raportoivat niistä.
- Poliisin tulee varmistaa, että kiinniotot ja muut toimenpiteet suoritetaan vähimmän haitan periaatteen mukaisesti, etteivät poliisin toimet tarpeettomasti luo vastakkainasettelua poliisin ja mielenosoittajien välillä. Amnesty suosittelee, että poliisilaitoksilla kerrataan asianmukaiset kiinniottotavat sekä voimankäyttöön liittyvät linjaukset tai tarvittaessa järjestetään niistä koulutus.
- Samassa paikassa samaan aikaan järjestettyjen mielenosoitusten kohdalla poliisin on ensisijaisesti arvioitava, onko molempien järjestäminen ja turvaaminen mahdollista. Jos ei ole, poliisin tulisi tällöin neuvoteltuaan järjestäjän kanssa osoittaa toiselle mielenosoitukselle vaihtoehtoinen paikka, jonka pitäisi edelleen olla näkö- ja kuuloetäisyydellä sen kohteesta.
- Poliisin tulisi käyttää erityisen tarkkaa harkintaa mielenosoitusten hajottamisessa ja sen tulisi aina olla viimesijainen keino. Mielenosoitusten hajottaminen tulee kyseeseen vain, jos mielenosoitus ei ole enää rauhanomainen tai jos on selvää näyttöä välittömän ja vakavan väkivallan uhasta, jonka torjuminen ei ole mahdollista kohdennetuilla kiinnioitoilla.
- Mielenosoittajilla tulisi olla mahdollisuus käyttää erilaisia välineitä, kuten lippuja, banderolleja ja äänenvahvistimia, tukeakseen mielenosoituksen viestin välittymistä. Vihaan tai syrjintään yllyttäminen ei kuitenkaan kuulu sananvapauden piiriin, eikä rauhanomaisia kokoontumisia saa käyttää vihan puoltamiseen. Jos muutoin rauhanomaisessa mielenosoituksessa esiintyy vihaan yllyttämistä, poliisin tulisi ensisijaisesti kohdistaa toimenpiteet yksilöihin, jotka siihen syyllistyvät, ei koko mielenosoitukseen.
- Poliisin tulisi kehittää lakisäateisten valitusteiden ja poliisihallituksen laillisuusvalvonnan lisäksi matalamman kynnyksen tapoja puuttua sisäisesti poliisien toiminnassa havaittuihin epäkohtiin.

1. Oikeus osoittaa mieltä perus- ja ihmisoikeutena

Mielenosoituksissa on ensisijaisesti kyse perus- ja ihmisoikeuksien käyttämisestä. Mielenosoitusoikeus perustuu kahteen perusoikeuteen: sananvapauteen ja kokoontumisvapauteen. Nämä ovat perustavanlaatuisia ihmisoikeuksia ja ilman niitä olisi mahdotonta vaatia muiden ihmisoikeuksien tunnustamista ja toteutumista. Amnesty International tarkastelee mielenosoitusoikeutta ensisijaisesti kansainvälisten ihmisoikeusnormien pohjalta.

Mielenosoitusoikeus on turvattu muun muassa [YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa](#), [YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa](#) eli KP-sopimuksessa sekä [Euroopan ihmisoikeussopimuksessa](#). Näiden sopimusten valvontaelinten tulkinnat sekä eri järjestöjen, kuten Euroopan neuvoston ja Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestön (Etyj), kokoontumisvapauden käyttöä koskevat linjaukset tarkentavat sopimusten sisältöä.

Yksi keskeisimmistä kokoontumisvapautta koskevista linjauksista on YK:n ihmisoikeuskomitean vuonna 2020 antama [yleiskommentti nro 37](#), jossa täsmennetään, miten KP-sopimuksen kokoontumisvapautta koskevaa artiklaa 21 tulisi tulkita.¹⁵ Monet yleiskommentin täsmennykset ovat olennaisia tarkasteltaessa kokoontumisvapauden toteutumista Suomessa. Yleiskommentin mukaan rauhanomainen mielenosoitus ei menetä kokoontumisvapauden suojaansa pelkästään siksi, että järjestäjät eivät ole noudattaneet kaikkia kansallisen lainsäädännön asettamia ehtoja. Esimerkiksi etukäteen ilmoittamattomat mielenosoitukset ovat kokoontumisvapauden piirissä.¹⁶ Myös kansalaistotelemattomuus ja suora toiminta voivat kuulua KP-sopimuksen 21 artiklan suojan piiriin, jos ne ovat väkivallattomia.¹⁷ Rajoituksia tulisi aina arvioida niiden laillisuuden, välttämättömyyden ja suhteellisuuden mukaan: esimerkiksi rauhanomainen mielenosoitus, josta aiheutuu paljon häiriötä liikenteelle, voidaan hajottaa vain, jos haitta on vakavaa ja jatkuvaa.¹⁸

Etyjin demokraattisten instituutioiden ja ihmisoikeuksien toimisto (ODIHR) on yhdessä Euroopan neuvoston Venetsian toimikunnan kanssa julkaissut kattavan kokoontumisvapautta koskevan ohjeistuksen¹⁹. Etyj tukee kokoontumisvapauden toteutumista muillakin tavoin, esimerkiksi järjestämällä mielenosoitusten ihmisoikeustarkkailua järjestön osallistujamaissa. Vuonna 2021 Etyjin tarkkailijat seurasivat Turussa järjestettyjä 188-Kukkavirta- ja Turku ilman natsseja -mielenosoituksia. Tarkkailuraportti²⁰ julkaistiin elokuussa 2023, ja se sisältää sekä lainsäädännön analyysiä että tarkkailuhavaintojen perusteella tehtyjä suosituksia.

Kansallisella tasolla kokoontumisvapaus turvataan [Suomen perustuslaissa](#): lain 13 §:n mukaan jokaisella on oikeus lupaa hankkimatta järjestää kokouksia ja mielenosoituksia sekä osallistua niihin. Kokoontumisvapauden käyttämisestä säädetään tarkemmin [kokoontumislaisissa](#). Lakia tulee tulkita perusoikeusmyönteisesti, eli tavalla, joka edistää parhaiten perusoikeuksien ja kansainvälisten ihmisoikeusnormien toteutumista.

¹⁵ YK:n ihmisoikeuskomitean kokoontumisvapautta koskeva yleiskommentti nro 37, CCPR/C/GC/37 (ihmisoikeuskomitean yleiskommentti 37).

¹⁶ Ihmisoikeuskomitean yleiskommentti 37, kohdat 14 ja 71

¹⁷ Ihmisoikeuskomitean yleiskommentti 37, kohta 16

¹⁸ Ihmisoikeuskomitean yleiskommentti 37, kohta 85

¹⁹ European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), OSCE Office For Democratic Institutions and Human Rights (OSCE/ODIHR); Guidelines on Freedom of Peaceful Assembly (3rd Edition), kohta 176 (Etyj-ohjeistus 2020)
[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2019\)017rev-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2019)017rev-e)

²⁰ 5th Report on Monitoring of Freedom of Peaceful Assembly in Selected OSCE Participating States, 2023 (Etyjin tarkkailuraportti 2023)
<https://www.osce.org/odihr/549388>

Etyjin tarkkailuraportin (2023) keskeisiä suosituksia

- Kokoontumisvapaus tulisi lainsäädännössä taata kaikille, myös lapsille. Etyjin mukaan kokoontumislain asettama 15 vuoden ikäraja yleisen kokouksen järjestäjälle on ristiriidassa kansainvälisten ihmisoikeusnormien kanssa.
- Viranomaisten tulisi pyrkiä turvaamaan kaikki samanaikaisesti samalla paikalla järjestettävät mielenosoitukset silloin kun se on mahdollista. Mielenosoitukset ja niihin liittyvät vastamielenosoitukset tulisi turvata näkö- ja kuuloetäisyydellä toisistaan, eikä järjestäjiä saa etukäteen käydyissä neuvotteluissa painostaa hyväksymään viranomaisten esittämiä vaihtoehtoja, etenkin kun nämä liittyvät mielenosoituksen aikaan tai paikkaan.
- Järjestyksen ylläpitäminen ja osallistujien turvallisuuden suojeleminen on valtion vastuulla ja tämä tulisi selvästi määritellä laissa. Viranomaisten tulisi huolehtia mm. liikenteen ohjauksesta koituvista kuluista.
- Tulisi varmistaa, että mielenosoituksissa käytettävissä poliisin taktiikoissa ja poliisin koulutuksessa painotetaan voimankäytön välttämistä ja tilanteiden hallintaa dialogin ja neuvottelemisen avulla.
- Poliisille tulisi tarjota kokoontumisvapauden edistämisestä koulutusta, jossa painotetaan ihmisoikeuksia kunnioittavia toimintatapoja mielenosoituksissa.

2. Kokoontumisvapaus Suomessa vuonna 2023

2.1. Mielenosoitukset vuonna 2023

Vuosi 2023 osoitti, että ihmiset käyttävät aktiivisesti oikeuttaan osoittaa mieltä. Kesällä käytiin vilkasta keskustelua pääministeri Petteri Orpon hallituksen jäsenten aiemmista rasistisista kannanotoista ja hallitusohjelman maahanmuuttopoliittisista linjauksista, mikä myös herätti antirasististen mielenosoitusten aallon. Syys- ja lokakuun aikana opiskelijat osoittivat mieltään sosiaaliturvaleikkauksia vastaan valtaamalla oppilaitoksiaan, ja ammattiliitot järjestivät mielenosoituksia ja ulosmarseja ympäri Suomen. Israelin ja Hamasin välisen aseellisen konfliktin kiihtyessä loka-marraskuussa tuhansittain ihmisiä osallistui mielenosoitukseen, ja mielenosoitukset jatkuivat koko loppuvuoden ajan. Vuonna 2023 järjestettiin myös useita ilmasto- ja ympäristötoimia vaativia mielenosoituksia, kuten ennen eduskuntavaaleja 18 paikkakunnalla samanaikaisesti järjestetty Luontomarssi. Lisäksi ympäristöliikkeet kohdistivat useita suoran toiminnan mielenilmauksia esimerkiksi metsäteollisuuteen.

Kaikki Amnestyn tarkkailemat mielenosoitukset olivat rauhanomaisia²¹ ja valtaosassa poliisi täytti veloitteensa turvata ja edistää kokoontumisvapauden toteutumista. Poliisi esimerkiksi turvasi ympäristöliike Elokapinan hitaita marsseja²² ohjaamalla sujuvasti liikennettä. Suomessa poliisi myös pääsääntöisesti turvasi palestiinalaisten tueksi järjestettyjä mielenosoituksia. Samankaltaisia mielenosoituksia on tukahdutettu ja jopa kielletty useissa Euroopan maissa.²³ Havaitsimme kuitenkin myös toistuvia epäkohtia poliisin toiminnassa, kuten alueellista epä johdonmukaisuutta, puutteellisia perusteita toimenpiteille, mielenosoitusten riittämätöntä turvaamista, sekä liiallista voimankäyttöä mielenosoittajia kohtaan.

2.2. Mielenosoittajien leimaamisella oikeutetaan kokoontumisvapauden rajoittamista

Mielenosoitusten ja niiden turvaamisen lisäksi on tärkeää huomioida myös laajemmat kokoontumisvapautta ympäröivät oikeudelliset ja diskursiiviset kehitykset. Kansainvälisesti kokoontumisvapauden toteutumista uhkaa sekä mielenosoitusten väkivaltainen tukahduttaminen että mielenosoittajien kriminalisointi. Useissa Euroopan maissa, kuten Iossa-Britanniassa, Ranskassa ja Alankomaissa aktivisteille on langetettu suhteettomia rangaistuksia väkivallattomasta toiminnasta, sekä säädetty uusia kokoontumisvapautta rajoittavia lakeja.²⁴ Näitä kehityksiä tukee mielenosoituksista käydyn julkisen keskustelun negatiivinen sävy ja aiheesta levitetty väärä tieto.

Kansalaisyhteiskunnan tilaa kavennetaan myös rahoitukseen puuttamalla. Suomessa syyttäjä on nostanut syytteen rahankeräysrikoksesta Elokapina-liikkeen hyväksi kaksi pienkeräystä järjestänyttä Elonvaalijat-yhdistystä vastaan. Syyte on nostettu sillä perusteella, että rahankeräyslaki kieltää varojen keräämisen yleistä järjestystä ja turvallisuutta vaarantavan tai lainvastaisen toiminnan rahoittamiseksi.²⁵ Helsingin poliisi yritti estää myös pienkeräyksen aktivistien oikeudenkäyntikulujen kattamiseksi. Koneen säätiön elokuussa 2023 tekemää päätöstä myöntää Elokapinalle 200 000 euron apuraha on arvosteltu kovasanaisesti.²⁶

²¹ Rauhanomaisuudella tarkoitetaan sitä, että mielenosoituksessa ei käytetä väkivaltaa tai yllytetä siihen. Ks.

Tunne oikeutesi - kokoontumisvapauden käsikirja, s. 16 https://www.amnesty.fi/uploads/2022/12/tunne-oikeutesi_kokoontumisvapauden-kasikirja_uusin-paivitetty.pdf

²² Elokapina järjesti hitaita marsseja Helsingin keskustassa 9.–16.10. Marssit liikkivat ajoradalla ja aiheuttivat lyhytaikaista häiriötä liikenteelle.

²³ Amnesty International 16.10.2023 "Ban on protests supporting Palestinians is disproportionate attack on the right to protest in France"

<https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/10/ban-on-protests-supporting-palestinians-is-disproportionate-attack-on-the-right-to-protest-in-france/>

²⁴ The Guardian 12.10.2023 "Human rights experts warn against European crackdown on climate protesters"

<https://www.theguardian.com/environment/2023/oct/12/human-rights-experts-warn-against-european-crackdown-on-climate-protesters;>

The Guardian 3.5.2023 "UK security minister defends new anti-protest laws before coronation" <https://www.theguardian.com/uk-news/2023/may/03/uk-security-minister-defends-new-anti-protest-laws-coronation>

²⁵ Syyttäjälaitos 20.1.2023 "Syytteitä nostettu Elonvaalijat ry:tä ja Elokapina-liikettä koskevassa asiassa" <https://syyttajalaitos.fi/-/syytteita-nostettu-elonvaalijat-ry-ta-ja-elokapina-liiketta-koskevassa-asiassa>

<https://syyttajalaitos.fi/-/syytteita-nostettu-elonvaalijat-ry-ta-ja-elokapina-liiketta-koskevassa-asiassa>

²⁶ Metsälehti 1.9.2023 "Koneen säätiö tukee huuhaata - metsäala ihmettelee" <https://www.metsalehti.fi/artikkelit/koneen-saatio-tukee-huuhaata-metsaala-ihmettelee/#c434f50d>

Helsingin poliisi kielsi pienkeräyksen asianajokuluihin

Marraskuussa 2022 Helsingin poliisi kielsi pienkeräyksen järjestämisen aktivistien asianajokulujen kattamiseksi.²⁷ Keräys liittyy tapaukseen, jossa seitsemän Helsingin poliisilaitoksen poliisia oli käräjäoikeudessa syytettynä virkavelvollisuuden rikkomisesta ja pahoinpitelystä Elokapinan mielenosoituksessa käytettyjen voimakeinojen takia. Vuoden 2023 lokakuussa poliisi eväsi toistamiseen luvan pienkeräykseen samaan tapaukseen liittyvien kulujen kattamista varten. Helsingin poliisilaitos on molemmilla kerroilla perustellut kieltopäätöksiä rahankeräyslain 21 § 2 momentin 2 kohdalla, joka kieltää rahankeräyksen järjestämisen “yleistä järjestystä tai turvallisuutta vaarantavan tai lainvastaisen toiminnan” rahoittamiseksi.

Päätös rinnastaa oikeuden hakemisen yleistä järjestystä tai turvallisuutta vaarantavaan toimintaan. Asiassa on kuitenkin ensisijaisesti kyse oikeusturvasta, eikä aktivistien toiminnan arvioinnista. Jokaisella on oikeus saada asiansa asianmukaisesti käsiteltyksi tuomioistuimessa. Suomessa oikeudenkäyntikulut ovat korkeat ja siksi ihmiset joutuvat usein turvautumaan pienkeräyksiin. Oikeudenkäyntikulujen kattaminen joukkorahoituksella on Suomessa sallittua.²⁸

26.1.2024 Helsingin hallinto-oikeus kumosi poliisin kieltävät päätökset.

Hallinto-oikeuden päätöksessä todetaan, että jotta pienkeräyksen voisi kieltää, rahoitettavan toiminnan tulisi olla selvästi yleistä järjestystä tai turvallisuutta vaarantavaa.²⁹ Keräyksen tarkoitus oli kuitenkin yksityishenkilöiden oikeudenkäyntikulujen kattaminen.

Mielenosoitusten ympärille rakentuva negatiivinen narratiivi, mielenosoittajiin kohdistuva leimaava kielenkäyttö sekä kokoontumisvapaudesta liikkuva väärä tieto antavat viranomaisille selkänöjan mielenosoitusoikeuden rajoittamiseen ja mielenosoittajien rankaisemiseen.³⁰

Olemme havainneet julkisessa keskustelussa mielenosoittajia ja aktivisteja mustamaalaavaa kielenkäyttöä. Erityisesti Elokapinan aktivisteista puhutaan sosiaalisessa mediassa usein esimerkiksi väkivaltaisina ekstremisteinä tai terroristeina.³¹ Tämä antaa väristyneen kuvan rauhanomaisesta kansalaistottelemattomuudesta ja suorasta toiminnasta sekä rakentaa mielenosoittajia leimaavaa narratiivaa. Aktivisteihin kohdistuu sosiaalisessa mediassa myös paljon vihapuhetta sekä väkivaltaisia uhkauksia.

Kokoontumisvapaudesta käytävä keskustelu kielii myös siitä, että monet eivät ymmärrä sen olevan kaikille kuuluva perus- ja ihmisoikeus, tai että mielenosoitukset saavat aiheuttaa häiriötä. Esimerkiksi Tampereen pormestari **Kalervo Kummola** kommentoi palestiinalaisia tukevan mielenosoituksen aiheuttamaa liikennehäiriötä seuraavasti: ”luvat mielenosoitukseen antaa poliisi. Minusta on kyllä kohtuutonta, että raitiotieliikenne pysäytetään yli tunniksi jonkun mielenosoituksen kanssa, jolloin ulkopuoliset kärsivät”.³²

Erityisesti päättäjien ja valta-asemassa olevien tulisi tuntea kokoontumisvapaus paremmin. Mielenosoituksen järjestämiseen ei vaadita poliisin lupaa. Mielenosoitukset saavat aiheuttaa häiriötä liikenteelle ja julkisella vallalla, myös kuntatasolla, on velvoite edistää kokoontumisvapauden toteutumista. Päättäjien ja valtaa käyttävien levittämä virheellinen tieto mielenosoittamisesta ja siihen liittyvistä oikeuksista vaikuttaa haitallisesti ihmisten ymmärrykseen oikeuksistaan.

Myös poliisilla on keskeinen rooli mielenosoitukseen kytkeytyvän narratiivin rakentamisessa. Neutraalikin kieli saattaa vahvistaa negatiivista narratiivaa mielenosoituksista. Tiedottaessaan mielenosoituksista poliisi usein

²⁷Asianajajaliitto 8.12.2022 ” Poliisilaitos kielsi pienkeräyksen Elokapinan mielenosoituksessa pippurikaasua saaneiden asianomistajien oikeudenkäyntikulujen kattamiseksi” <https://asianajajaliitto.fi/2022/12/poliisilaitos-kielsi-pienkerayksen-elokapinan-mielenosoituksessa-pippurikaasua-saaneiden-asianomistajien-oikeudenkayntikulujen-kattamiseksi/>

²⁸ Eduskunnan lakivaliokunnan lausunto (LaVM 20/2022)

²⁹ Helsingin hallinto-oikeuden päätös (422/2024)

³⁰ Amnesty International Briefing: 2022 “Protect the Protest! Why We Must Save Our Right to Protest” <https://www.amnesty.org/en/documents/act30/5856/2022/en/>, sivu 20.

³¹ Kosonen H., Löf R. 6.11.2023 ””Tissiposkia, sossupummeja ja terroristeja”: Elokapinan aktivistit toksisen puheen kohteina” <https://ilmiomedia.fi/artikkelit/elokapina-toksinen-puhe/>

³² Aamulehti 14.11.2023 ”Mielenosoitusten piti pysyä poissa Tampereen Hämeenkadulta – Nyt pormestari haluaa selvittää myös jouluparaatin paluun” <https://www.aamulehti.fi/moro/art-2000009990445.html>

kertoo neutraaliin sävyyn turvaavansa mielenosoitusta tai ohjaavansa liikennettä. Tiedotuksessa korostuu tavallisesti se, millaista haittaa mielenosoituksesta on liikenteen sujumuudelle. Tiedotusvälineet poimivat poliisin tiedotteista usein ainoastaan tiedon mielenosoituksen aiheuttamasta häiriöstä.

On haitallista, jos poliisit käyttävät harhaanjohtavaa kieltä kentällä tai viestinnässään. Olemme tarkkailemissamme mielenosoituksissa havainneet, että poliisit toistuvasti kutsuvat etukäteen ilmoittamattomia tai kansalaistottelemattomuutta sisältäviä mielenosoituksia 'laittomiksi'. Vaikka viestinnässä käytettäisiin tarkempaa ilmaisua, väite "laittomuudesta" päätyy usein myös mediaan.³³ Mielenilmausten leimaaminen laittomiksi on harhaanjohtavaa, sillä myös etukäteen ilmoittamattomat ja kansalaistottelemattomuutta sisältävät rauhanomaiset mielenosoitukset voivat olla kokoontumisvapauden ja poliisin turvaamisvelvollisuuden piirissä.³⁴

Poliisi on viestinnällään myös tietyissä tilanteissa antanut liioitellun kuvan mielenosoitusten aiheuttamasta häiriöstä tai uhasta. Poliisi esimerkiksi käytti hyvin harhaanjohtavaa kieltä Elokapiinan aktivistien toiminnasta Jyväskylän rallikisojen aikana 4.8.³⁵ Poliisi pysäytti yhdeksän mielenosoituspaikalle matkalla ollutta aktivistia, tutki heidän laukkunsa ja otti heidät kiinni. Tiedotteessaan poliisi kertoi löytäneensä mielenosoittajien hallusta "ralliautojen ja niiden kuljettajien vahingoittamiseen soveltuvia aineita", mistä odotetusti syntyi paljon keskustelua mediassa.³⁶ Todellisuudessa kyseessä oli ainoastaan töhrimiseen soveltuva, harmiton väriaine. Vaikka aktivistien hallussa olleen aineen luonne selvisi poliisille ja tieto korjattiin joissakin artikkeleissa mediassa³⁷, poliisi ei koskaan korjannut tietoa omilla sivuillaan.

Loppuvuodesta 2022 poliisihallitus julkaisi selvityksensä poliisin viestinnästä, joka koski Elokapiinan valtioneuvoston linnan edustalla vuotta aiemmin järjestämää mielenosoitusta.³⁸ Poliisin viestinnästä nousi keskustelua mediassa ja poliisia kritisoitiin mielenosoituksen aiheuttaman turvallisuusuhan liioittelemisesta.³⁹ Poliisihallituksen selvityksen mukaan poliisin viestintä tilanteesta oli epäonnistunutta, eikä toteutunut poliisin viestinnästä annetun ohjeistuksen mukaisesti. Selvityksessä poliisihallitus totesi, että "kaikessa viestinnässä, ja erityisesti laajaa julkista mielenkiintoa keräävissä yhteyksissä, tulee kaikin käytettävissä olevin keinoin varmistua tiedon oikeellisuudesta".⁴⁰

Välittämällä harhaanjohtavaa ja jopa vääriä tietoja mielenosoittajista ja mielenosoituksista, poliisin viestintä tukee mielenosoittajia kriminalisoivaa ja kokoontumisvapautta tukahduttavaa narratiivia.⁴¹ Tämä on erityisen haitallista Suomen kaltaisessa maassa, jossa ihmisten luottamus poliisiin on vankkaa.⁴² Mielenosoituksista levitetty virheellinen tieto sekä aktivisteja mustamaalaava narratiivi tukee mielenosoitusten tukahduttamista. Erityisesti viranomaisten ja valta-asemassa olevien tulisi varmistaa mielenosoituksista jaetun tiedon oikeellisuus.

³³ Ks. esimerkiksi Ilta-Sanomat 1.3.2023 "Helsingissä poltettiin Turkin Erdoganin kuva"

<https://www.is.fi/kotimaa/art-2000009425010.html>

³⁴ Hallituksen esitys Eduskunnalle kokoontumislaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 145/1998) vp. s.33; Ihmisoikeuskomitean yleiskommentti 37, kohta 14 ja 16.

³⁵ Kyseinen mielenilmaus oli osa Elokapiinan laajempaa rallikisoihin kohdistuvaa mielenosoituskampanjaa. Liike järjesti tieblokin 3.8. Lisäksi aktivistit aikoivat toteuttaa performatiivisen mielenilmauksen 4.8., mutta poliisi esti tämä ottamalla aktivistit kiinni ennakkollisesti. Näistä mielenosoituksista ei tehty poliisille ilmoitusta. 5.8. järjestettiin 'Reclaim the Streets' -katutapahtuma.

³⁶ Poliisin tiedote 4.8.2023 "Poliisi otti kiinni Jyväskylässä yhdeksän henkilöä" <https://poliisi.fi/-/poliisi-otti-kiinni-jyvaskylassa-yhdeksan-henkiloa>

³⁷ Yle 4.8.2023 "Jyväskylässä väriaineiden kanssa kiinni otetut yhdeksän ihmistä Elokapiinan aktivisteja" <https://yle.fi/a/74-20043918>

³⁸ Mielenosoitus järjestettiin 29.9.2021 osana Elokapiinan Syyskapinaa. Mielenosoituksessa otettiin kiinni 51 mielenosoittajaa. Ks. Yle 29.9.2021 "Poliisi otti kiinni 51 Elokapiinan mielenosoittajaa – Valtioneuvoston linnan sisäänkäynnin tukkeineita epäillään törkeästä julkisrauhan rikkomisesta" <https://yle.fi/a/3-12120282>

³⁹ Yle 16.12.2022 "Poliisihallitus: poliisi ei toiminut väärin Elokapiinan mielenosoituksessa, mutta viestintä ontui" <https://yle.fi/a/74-20009141>

⁴⁰ Poliisi 16.12.2022 "Poliisihallituksen ratkaisu Elokapiinan mielenosoituksesta valmistunut" <https://poliisi.fi/-/poliisihallituksen-ratkaisu-elokapiinan-mielenosoituksesta-valmistunut>

⁴¹ Esimerkiksi poliisin sittemmin virheelliseksi osoittautuneet väitteet Elokapiinan valtioneuvoston linnalla aiheuttamasta "turvallisuusuhasta" ja "väkivallan uhasta" nousivat uudelleen esiin Iltalehden kolumnissa, jossa värikkäin sanankääntein kritisoitiin Koneen säätiön Elokapiinalle myöntämää apurahaa. Iltalehti 31.8.2023 "Kolumni: Kadulla retkottavat kirkujat palkittiin 0,2 miljoonalla eurolla – Mitä täällä tapahtuu? Koneen Säätiö, heittäkää rahanne mieluummin takkaan" <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/6e85272a-1db2-4ff6-9d8d-5e48a75e08b0>

⁴² Valtioneuvosto 15.6.2023 "Suomalaisten luottamus poliisiin on pysynyt vahvana" <https://valtioneuvosto.fi/-/1410869/suomalaisten-luottamus-poliisiin-on-pysynyt-vahvana>

Luontomarssi-mielenosoitus Jyväskylässä 18.3. Kuva: Anne Kalliola

3. Epäkohtia viranomaistoiminnassa mielenosoituksissa

3.1. Alueellinen epäjohtonmukaisuus

- Poliisilla on turvaamis- ja edistämisvelvollisuus mielenosoituksissa (Kokoontumislaki 4 §).
- Yleisen kokouksen saa järjestää ulkona yleisellä torilla, aukiolla, katualueella tai muussa sellaisessa kokoustarkoitukseen soveltuvassa yleisessä paikassa ilman omistajan tai haltijan lupaa. Omistaja tai haltija voi rajoittaa tällaisen paikan käyttämistä kokoustarkoitukseen, jos kokouksen järjestämisestä on odotettavissa kohtuutonta haittaa omistajalle, haltijalle tai ympäristölle (Kokoontumislaki 9 §).
- Järjestäjiä ei tulisi velvoittaa vastaamaan esimerkiksi turvallisuuteen liittyvistä kuluista (Ihmisoikeuskomitean yleiskommentti 37, kohta 64).
- Kokoontumisvapauden rajoituksien tulee aina perustua lakiin, eikä esimerkiksi kunnallisiin järjestyssääntöihin (HE 145/1998).

Kiinnitimme vuoden 2022 raportissamme huomiota alueelliseen epäjohtonmukaisuuteen mielenosoitusten etukäteisjärjestelyissä, ja havaitsimme samaa epäjohtonmukaisuutta myös vuonna 2023. Ongelmia oli erityisesti liikenteenohjauksen sekä kaupungin vaatimien lupien kohdalla. Mielenosoituksia koskevat epäjohtonmukaiset käytännöt vaarantavat kokoontumisvapauden toteutumisen yhdenvertaisesti eri puolilla maata.

Alueelliset epäjohtonmukaisuudet näkyvät selkeästi maaliskuussa järjestetyssä Luontomarssissa. Luontomarssi oli usean ympäristöjärjestön yhteistyössä järjestämä mielenosoitus, jossa vaadittiin hallitukselta riittäviä päästövähennyksiä sekä luonnon monimuotoisuuden suojelua. Marssi järjestettiin 18.3. samanaikaisesti 18 paikkakunnalla. Amnestyn tarkkailijat olivat paikalla Helsingissä järjestetyssä marssissa ja keskustelimme myös muiden kaupunkien mielenosoitusten järjestäjien kanssa. Aktivisteilta saamiemme tietojen mukaan poliisin sekä kaupunki- ja kuntatason viranomaisten toiminta liikenteenohjauksen ja lupien suhteen vaihteli huomattavasti paikkakunnittain.

Marsseja järjestäneiden aktivistien mukaan useissa kaupungeissa poliisi ei itse ohjannut liikennettä, ja vaati joissain tapauksissa järjestäjää asettamaan liikenteenohjaajia. Kuopiossa poliisi ei saapunut mielenosoituksen alkaessa turvaamaan mielenosoitusta tai ohjaamaan liikennettä, vaikka mielenosoituksesta oli tehty ilmoitus ennakkoon, ja järjestäjät päätyivät soittamaan hätänumeroon saadakseen poliisin paikalle. Myös Vaasassa järjestäjillä oli vaikeuksia saada poliisi ohjaamaan liikennettä mielenosoituksen ajaksi. Tampereella ja Joensuussa poliisi vaati järjestäjiä asettamaan liikenteenohjaajia marssien ajaksi. Lisäksi Kuopiossa, Rovaniemellä ja Joensuussa marssien ei annettu kulkea ajoradalla, kun taas muissa kaupungeissa se sallittiin. Kuopiossa poliisi oli aktivistien mukaan todennut, ettei marssi saisi aiheuttaa minkäänlaista haittaa liikenteelle.

Poliisihallituksen mukaan yleisissä kokouksissa ammattimaisesta liikenteenohjauksesta vastaa ensisijaisesti poliisi. Jos ammattimaisen liikenteenohjauksen järjestäminen ei kuitenkaan esimerkiksi resurssisyydestä ole mahdollista, poliisilaitos voi määrätä vapaaehtoisia liikenteenohjaajia ohjaamaan liikennettä tiellä.⁴³ Amnesty kuitenkin korostaa, että kokoontumislain 4 §:n mukaan poliisilla on turvaamis- ja edistämisvelvollisuus mielenosoituksissa. Tämä velvollisuus toteutuu parhaiten siten, että poliisi vastaa itse liikenteenohjauksesta. Lisäksi on huomionarvoista, että kokoontumislaki ei sisällä säädöksiä, joiden nojalla mielenosoituksen järjestäjä voitaisiin velvoittaa asettamaan liikenteenohjaajia.

Jyväskylän kaupunki vaati mielenosoituksen järjestäjiltä maksullisen tapahtumaluvan hakemista mielenosoitukselle Aren aukiolla. Aktivistien mukaan kaupunki perusteli vaatimusta alueella liikkuville

⁴³ Poliisihallituksen vastaus Amnestyn tietopyyntöön, 6.4.2023. Liikenteenohjaajaksi määräämisestä säädetään tieliikennelain (729/2018) 65 §:n 2 momentin 1 momentissa.

jalankulkijoille, pyöräilijöille sekä kiinteistöjen huoltoajolle aiheutuvalla häiriöllä sekä asiasta vastaavan lautakunnan vahvistamalla käyttösuunnitelmalla. Kokoontumislain 9 §:n mukaan pääsääntönä on, että yleisen kokouksen saa järjestää ”ulkona yleisellä torilla, aukiolla, katualueella tai muussa sellaisessa kokoustarkoitukseen soveltuvassa yleisessä paikassa *ilman omistajan tai haltijan lupaa.*”⁴⁴ Omistaja tai haltija voi rajoittaa paikan käyttöä kokoustarkoitukseen vain, jos se aiheuttaa kohtuutonta haittaa. Kuntatasolla laadittu käyttösuunnitelma ei ole riittävä peruste kokoontumisvapauden rajoittamiseen, koska perus- ja ihmisoikeuksien rajoittamisen pitää perustua lakiin. Muiden kaupunkien marssien järjestäjätahot eivät kertoneet vastaavista ongelmista.

Suomen perustuslain 13 §:n mukaan jokaisella on oikeus lupaa hankkimatta järjestää kokouksia ja mielenosoituksia. Kyseiseen pykälään liittyvien lain esitöiden yksityiskohtaiset perustelut on kirjattu perusoikeusuudistuksen yhteydessä vuonna 1993 hallituksen esitykseen.⁴⁵ Esityksen mukaan kokoontumis- ja mielenosoitusoikeuden käyttämisestä ja hyväksyttävistä rajoituksista on säädettävä lailla, eivätkä rajoitukset voi siten perustua esimerkiksi kunnallisiin järjestyssääntöihin.

Maksullisen tapahtumaluvan edellyttäminen mielenosoituksen järjestäjiltä on ristiriidassa kokoontumislain mukaisen julkisen vallan turvaamis- ja edistämismääräyksen kanssa. Myös liikenteenohjaajien tai järjestyksenvalvojien hyväksymisestä perityt maksut voivat rajoittaa kokoontumisvapauden käyttöä, jos mielenosoituksen järjestämisestä tulee liian kallista. YK:n ihmisoikeuskomitean yleiskommentin nro. 37 ja Etyjin suositusten valossa poliisin vaatimusta liikenteenohjaajien asettamisesta voidaan pitää ongelmallisena silloin, kun poliisilaitokset perivät maksun liikenteenohjaajien hyväksymisestä.⁴⁶ Yleiskommentin kohdan 64 mukaan vaatimukset siitä, että järjestäjät vastaavat itse esimerkiksi turvallisuuteen liittyvistä kuluista, eivät ole yhteensopivia KP-sopimuksen artiklan 21 kanssa.⁴⁷ Etyjin tarkkailuraportissa todetaan, että viranomaisten tulisi vastata yleisten kokousten turvaamiseen liittyvistä kuluista, mukaan lukien liikenteen ohjaamisesta aiheutuvat kulut.⁴⁸ Mielenosoituksia koskevat epä johdonmukaiset käytännöt vaarantavat kokoontumisvapauden toteutumisen yhdenvertaisesti eri puolilla maata.

⁴⁴ Kokoontumislaki (530/1999) 9 §.

⁴⁵ Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta, HE 309/1993.

⁴⁶ Jyväskylän Luontomarssin järjestäjiltä edellytettiin vuonna 2022 liikenteenohjaajien asettamista, ja liikenteenohjaajien hyväksyttämistä perittiin 38 € päätösmaksu. Vuonna 2023 liikenteenohjaajien asettamista ei edellytetty, mutta poliisi ei myöskään itse turvannut ajoradalla edenneen marssin kulkua.

⁴⁷ Ihmisoikeuskomitean yleiskommentti 37, kohta 64.

⁴⁸ Etyjin tarkkailuraportti 2023, kohta 161.

3.2. Mielenosoitusten riittämätön turvaaminen

- Poliisilla on turvaamis- ja edistämisvelvollisuus mielenosoituksissa (Kokoontumislaki 4 §).
- Myös ilmoittamattomat sekä kansalaistottelemattomuutta sisältävät rauhanomaiset mielenosoitukset voivat kuulua kokoontumisvapauden sekä siten turvaamis- ja edistämisvelvollisuuden piiriin (ihmisoikeuskomitean yleiskommentti 37, kohdat 14 ja 16)

Viranomaisilla on kokoontumisvapauden turvaamis- ja edistämisvelvollisuus. Kokoontumislain 4 §:n mukaan julkisen vallan on edistettävä kokoontumisvapauden käyttämistä turvaamalla oikeus kokoontua ilman ulkopuolista häiriötä ja luomalla edellytyksiä yleisten kokousten järjestämiselle.⁴⁹ Tähän sisältyy mielenosoittajien turvaaminen ulkopuoliselta häiriöltä sekä liikenteeltä. Havaintojemme mukaan poliisi ei ole aina onnistunut turvaamaan mielenosoituksia kokoontumislain vaatimalla tavalla. Puutteita on esiintynyt erityisesti liikenteenohjauksessa sekä sivullisten väkivaltaiseen tai uhkaavaan toimintaan puuttumisessa.

Elokapinan suoran toiminnan mielenosoituksessa UPM:n sellutehtaalla Kouvolassa 22.5. poliisi epäonnistui tehtävässään turvata mielenosoitus.⁵⁰ Poliisi ei suojannut ajoradalle tiesulun muodostaneita mielenosoittajia riittävästi sivullisten väkivallalta, kuten esineiden heittälyltä ja yliajoryityksiltä. Poliisi seurasi passiivisesti sivusta, vaikka aktivistit pyysivät toistuvasti poliisilta apua mielenosoituksen turvaamiseen. Mielenosoituksen aikana useampi auto ajoi mielenosoittajia päin. Esimerkiksi punainen henkilöauto kiihdytti paikalleen lukittautuneita mielenosoittajia kohti, jolloin muut mielenosoittajat menivät auton ja lukittautuneiden väliin. Paikalla ollut poliisipartio istui suurimman osan mielenosoituksesta autossaan sivummalla. Poliisi siirsi autonsa poikittain tielle turvaamaan mielenosoitusta vasta usean vaaratilanteen jälkeen. Poliisi myös antoi aktivistien ymmärtää, että vaaratilanteet ovat osa mielenilmauksen luonnetta, ja siksi mielenosoittajien itsensä vastuulla.

Myös Elokapinan mielenilmauksessa 3.8. Jyväskylän rallikisojen yhteydessä oli vaaratilanteita, jotka johtuivat poliisin riittämättömästä liikenteenohjauksesta. Aktivisteilta saamiemme tietojen mukaan poliisi pysäköi autonsa jalkakäytävälle saapuessaan tiesulun luokse.⁵¹ Mielenosoituksessa mukana ollut aktivisti kertoi luovuttaneensa liikenteenohjaajan roolin poliisille siinä ymmärryksessä, että poliisi turvaisi mielenosoituksen ohjaamalla liikennettä. Poliisi ei kuitenkaan pyrkinyt estämään autoja ajamasta kiinni aktivisteihin. Lisäksi läheisen baarin järjestyksenvalvoja yritti kastella aktivisteja vesiletkulla mielenosoituksen aikana, mutta poliisi ei puuttunut asiaan mitenkään. Aktivistien mukaan poliisit myös perustelivat toimintaansa mielenosoituksen ”laittomuudella” sekä ennakoilmoituksen puuttumisella. Myös ilmoittamattomat sekä kansalaistottelemattomuutta sisältävät rauhanomaiset mielenosoitukset voivat kuulua kokoontumisvapauden sekä siten turvaamis- ja edistämisvelvollisuuden piiriin.⁵²

On tärkeää huomioida, että poliisin käytössä olevat resurssit vaikuttavat mahdollisuuksiin turvata mielenosoitus. Poliisin on myös vaikeampi varmistaa riittävät resurssit mielenosoituksiin, joista ei tehdä ilmoitusta etukäteen. Olemme kuitenkin myös olleet tarkkailemassa tilanteita, joissa poliisi on pystynyt jopa yhdellä poliisiautolla ohjaamaan liikennettä tehokkaasti: esimerkiksi Näpit Irti! -mielenosoituksessa syyskuussa Helsingin poliisi reagoi nopeasti kulkueen levittäytymiseen vastaantulevan liikenteen kaistalle ajamalla auton poikittain kadulle mielenosoittajien suojaksi.⁵³ Vastaavalla toiminnalla poliisi olisi voinut estää useita Kouvolassa sekä Jyväskylässä tapahtuneista vaaratilanteista.

⁴⁹ Kokoontumislaki 530/1999 4 §

⁵⁰ Mielenosoitus koostui kahdesta tiesulusta tehtaalle johtavilla teillä, sekä yhdestä junanraiteilla olevasta sulusta. Yhdessä tiesulussa aktivistit olivat lukittautuneet toisiinsa sekä betonipainoon, toisessa tiesulussa mielenosoittajat olivat kolmijalkojen päällä. Raiteilla olleet aktivistit olivat lukittautuneet raiteisiin.

⁵¹ Puhelinkeskustelu aktivistien kanssa 9.10.2023

⁵² Ihmisoikeuskomitean yleiskommentti 37, kohdat 14 ja 16

⁵³ Kysyimme Helsingin poliisilta, miten he toimivat saadessaan tiedon ennalta ilmoittamattomasta ajoradalla olevasta mielenosoituksesta. Poliisin mukaan ensimmäisiä toimia on eristää mielenosoitusalue mielenosoittajien turvaamiseksi liikenteeltä. Keskustelu Helsingin poliisin edustajien kanssa 30.1.2024

Punainen henkilöauto ajaa mielenosoittajia päin Elokapinan tiesulussa UPM:n tehtaalla Kouvolassa. Kuva Amnestyn tarkkailijan videosta.

3.3. Epäselvät oikeudelliset perusteet poliisin toimille

- Perusoikeuksien rajoittamisen tulee aina perustua lakiin.
- Poliisilla on velvollisuus ilmoittaa henkilölle häneen kohdistuvan toimenpiteen peruste. Jos kysymyksessä on vapauten kohdistuva toimenpide, poliisin on oma-aloitteisesti ilmoitettava sen peruste (poliisilaki 1:7).
- Jokaisella on sananvapaus. Sananvapauten sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä (perustuslaki 12 §).
- Oikeus rauhanomaiseen kokoontumiseen suojaa myös niiden henkilöiden oikeuksia, jotka seuraavat ja tarkkailevat rauhanomaisia kokoontumisia. Viranomaisen tulisi varmistaa tarkkailijoiden suojelu, sekä kunnioittaa ja edistää oikeutta tarkkailla ja seurata yleisiä kokouksia (ihmisoikeuskomitean yleiskommentti 37, kohta 74).

Poliisin toimien tulee aina perustua lakiin. Poliisin tulee myös osata kertoa toimenpiteidensä oikeudelliset perusteet. Perusteet tulisi ilmoittaa heti päätöstä annettaessa. Amnestyn tarkkailijoiden havaintojen ja aktivisteilta saatujen tietojen mukaan poliisit eivät aina ole riittävästi perustelleet toimenpiteitä mielenosoittajien pyynnöistä huolimatta, tai he ovat antaneet puutteellisia tai virheellisiä perusteita. Useissa mielenosoituksissa poliisi ei mielenosoittajien pyynnöistä huolimatta antanut toimenpiteilleen oikeudellisia perusteita. Esimerkiksi Jyväskylässä 4.8. poliisi otti Elokapiinan aktivisteja kiinni ennen mielenilmauksen alkua, eikä aktivistien ja tarkkailijoiden pyynnöistä huolimatta kertonut kiinniottojen perustetta. Useissa mielenosoituksissa Amnestyn tarkkailijat kuuluivat poliisin perustelemaan toimenpiteitä yleisesti vetoamalla ”kokoontumislakiin” tai ”poliisilakiin”, antamatta tarkempaa lainkohtaa edes pyydettyä. Erityisesti kuvauskieltojen yhteydessä poliisin perustelut ovat olleet riittämättömiä ja epä johdonmukaisia (lue lisää kohdasta 3.3.1. kuvauskielloista).

Poliisin perustelut toimenpiteille mielenosoituksissa ovat ajoittain myös puutteellisia tai viittaavat väärin pykäliin. Esimerkiksi vuoden 2023 alussa mielenosoittajat pyrkivät pysäyttämään valtion metsän hakkuut Aalistunturilla Kolarissa muun muassa sulkemalla hakkuualueelle johtavan tien. Poliisi keskeytti viikkoja jatkuneen mielenosoituksen useaan otteeseen ja kielsi 20.2. aktivisteja ja paikalla ollutta kuvausryhmää kuvaamasta tiesulussa käytetyn puisen kolmijalan purkamista. Mielenosoitukseen osallistuneet aktivistit tekivät poliisin toimista tietopyynnön Oulun poliisilaitokselle. Poliisilaitoksen vastauksessa tietopyyntöön todetaan, että mielenosoitus päätettiin, koska kokoontumislain 15 §:n mukaiset edellytykset olivat täyttyneet.⁵⁴ Kokoontumislain 15 § koskee kuitenkin yleisötilaisuuksia eikä sitä voida soveltaa yleisten kokousten, kuten mielenosoitusten, yhteydessä. Lisäksi poliisi kertoo vastauksessaan, että mielenosoitus päätettiin kokoontumislain 22 §:n perusteella. Myös kokoontumislain 22 § koskee kuitenkin yleisötilaisuuksia eikä sitäkään voida soveltaa mielenosoituksen yhteydessä. Kynnys mielenosoituksen päättämiseen on korkeampi kuin yleisötilaisuuksien kohdalla.

3.3.1. Kuvauskiellot

Kuvaamisen kieltäminen mielenosoituksessa ilman perusteltua syytä loukkaa sananvapautta. Suomen perustuslain 12 § linjaa sananvapaudesta ja julkisuudesta, ja sananvapauden piiriin kuuluu myös valo- ja videokuvaaminen. Sananvapauden, kuten muidenkin perus- ja ihmisoikeuksien rajoittamisen, tulee aina perustua lakiin. Eduskunnan oikeusasiamies on todennut, että poliisi voi kieltää kuvaamisen tietyllä paikalla, jos alue eristetään poliisilain mukaisesti.⁵⁵ Olemme tarkkailuissamme havainneet, että kuvaamista on rajoitettu mielenosoituksissa epäselvin perustein. Olemme myös saaneet aktivisteilta samansuuntaista tietoa.

⁵⁴ Oulun poliisilaitoksen vastaus tietopyyntöön 27.2.2023.

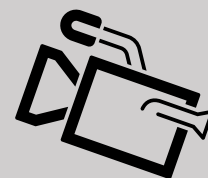
⁵⁵ EOAK/1944/2016 s.3. Poliisilain 2 luvun 8 §:n 1 momentin mukaan poliisilla on toimivalta eristää tai sulkea alue ”jos se on tarpeen yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi, poliisitutinnan turvaamiseksi taikka onnettomuuspaikalla suoritettavien toimenpiteiden, toimenpiteen kohteena olevan henkilön yksityisyyden tai vaaraan joutuneen omaisuuden suojaamiseksi.”

Kuvauskielto Aalistunturilla

Akivistien pysäyttäessä valtion metsän hakkuuta Aalistunturilla vuoden 2023 tammi- ja helmikuussa poliisi kielsi kuvaamisen mielenosoituksen purkamisen yhteydessä. Kyseisessä mielenosoituksessa aktivistit pyrkivät pysäyttämään hakkuut sulkemalla hakkuualueelle johtavan tien. Aktivistit käyttivät puusta tehtyä kolmijalkaa osana mielenosoitusta, eivätkä poliisin käskystä tulleet sen päältä alas. Poliisi kielsi aktivisteja sekä paikalla ollutta dokumentin kuvausryhmää videoimasta kolmijalan purkamista, ja otti haltuunsa aktivistien puhelimia. Poliisi ei toimenpiteen aikana edes kysyttäessä ilmoittanut kuvauskiellon oikeudellista perustetta, eikä siten toiminut hallinnon lainalaisuuden periaatteen ja poliisilain edellyttämällä tavalla. Poliisin paikan päällä antama perustelu toimenpiteelle oli, että kielto ”perustuu lakiin”, ja että ”poliisin taktikat eivät ole julkista tietoa”.⁵⁶ Aluetta ei kuitenkaan eristetty, ja dokumenttiryhmä sai jäädä paikalle seuraamaan tapahtumia, ainoastaan kuvaaminen kiellettiin.

Jälkikäteen vastauksessaan Aalistunturilla olleen aktivistin tietopyyntöön Oulun poliisi perusteli kolmijalan purkamisen kuvauskieltoa viranomaistoiminnan julkisuudesta annetun lain 6 luvun 24 §:n kohdan 5 perusteella. Kyseinen laki koskee kuitenkin viranomaisen asiakirjojen julkisuutta. Lain esitöiden⁵⁷ mukaan se rajaa yksityisen hallussa olevat asiakirjat lain soveltamisalan ulkopuolelle. Kyseisellä lailla ei siis voi perustella yksityishenkilöiden sananvapauden rajoittamista eli tässä tapauksessa poliisin toiminnan kuvaamisen kieltämistä.

Aalistunturin tapahtumien noustessa mediakeskusteluun rikosoikeuden professori totesi, ettei poliisin kuvauskiellolle ollut oikeudellista perustetta.⁵⁸ Poliisihallitus teki asiasta laillisuusvalvontaselvityksen, eikä kuvauskiellolle löytynyt lainmukaisia perusteita. Poliisi toimi virheellisesti rajoittaessaan sananvapautta.⁵⁹

Poliisi esti kuvajournalistin työtä helmikuussa Helsingissä Turkin lähetystön edustalla, missä mielenosoittajat polttivat presidentti Erdoganin kuvan. Valokuvaajan kameran muistikortti takavarikoitiin, ja häntä syytettiin aluksi mielenosoittajien tavoin kunnialoukkauksesta.⁶⁰

Epäselvyyksiä kuvauskieltojen perusteista on ollut myös muissa mielenosoituksissa. Esimerkiksi toukokuussa Elokapinan mielenosoituksessa UPM:n sellutehtaalla Kouvolassa poliisi kielsi aktivisteja sekä Amnestyn ihmisoikeustarkkailijoita kuvaamasta lukittautumisvälineiden purkamista. Kun aktivistit pyrkivät kuvaamaan omien lukkiutumisasieläinensä purkamistilannetta, poliisi kielsi sen ja siirsi puhelimet aktivistien laukkuihin. Poliisi perusteli kuvauskieltoa kuvauslaitteen mahdollisella rikkoutumisella.⁶¹ Poliisi ei myöskään antanut aktivistien pitää puhelimiaan palosuojapeitteen alla. Stansvikin hakkuisiin kohdistuneen suoran toiminnan yhteydessä lokakuussa poliisi kehotti paikalla ollutta dokumenttiryhmää sekä Amnestyn ihmisoikeustarkkailijoita lopettamaan kuvaamisen paikalla olleiden aktivistien yksityisyyden suojaamiseksi, vaikka paikalla olleet aktivistit sanoivat antavansa luvan kuvaamiseen.⁶² Toisaalta ihmisoikeustarkkailijat

⁵⁶ Mielenosoittajien kuvaama video.

⁵⁷ Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi viranomaisten toiminnan julkisuudesta ja siihen liittyviksi laeiksi, HE 30/1998

⁵⁸ Helsingin Sanomat 27.2.2023 ”Video: Poliisi kiipeää aktivistien luo ja kieltää kuvaamisen – Professori: ”En keksi mitään perusteita””
<https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000009420559.html>

⁵⁹ Poliisi 12.7.2023 ”Laillisuusvalvonta selvitti Aalistunturin videokuvauksen kieltämistä” <https://poliisi.fi/-/laillisuusvalvonta-selvitti-aalistunturin-videokuvauksen-kieltamista>

⁶⁰ Journalisti 14.4.2023, ”Poliisi esti kuvajournalistien työtä julkisella paikalla”, <https://journalisti.fi/artikkelit/2023/04/poliisi-esti-kuvajournalistien-tyota-julkisella-paikalla/>

⁶¹ Mielenosoittajan video- ja äänimateriaali mielenosoituksesta.

⁶² Aktivistit pyrkivät hidastamaan metsän hakkuuta Stansvikissa Helsingissä suoran toiminnan kautta 26.–27.10. Aktivistit esimerkiksi levittivät köysiä sekä kiipesivät hakkuu-uhan alla oleviin puihin. Olimme paikalla tarkkailemassa tilannetta 27.10. Tarkkailun lisäksi keskustelimme edeltävän päivän tapahtumista aktivistien kanssa ja saimme heiltä kuvamateriaalia tapahtumista. Aktivistit vaativat toistuvasti poliisia pysäyttämään hakkuutyöt sekä huolehtimaan työkalujen turvavälien toteutumisesta, mutta poliisit eivät puuttuneet tilanteeseen. On epäselvää, täyttikö poliisi tilanteessa velvollisuutensa turvata aktivistien turvallisuus. Valtakunnansyyttäjän esiselvityksen mukaan poliisin ei epäillä syyllistyneen rikokseen. Helsingin Sanomat 16.11.2023 ”Stansvikin hakkuuta turvanneita poliiseja ei epäillä rikoksesta”. <https://www.hs.fi/kaupunki/helsinki/art-2000009995296.html>

kuulivat Elokapinan aktivistien kiinniottojen yhteydessä Jyväskylässä 4.8. poliisin toteavan, että toimenpiteiden kohteena olevia aktivisteja saa kuvata, sillä he ovat julkisella paikalla ja siten luopuneet yksityisyydestään.

Poliisin linjaukset kuvaamisen sallimisesta tai kieltämisestä vaihtelevat siis huomattavasti, ja ovat ajoittain ristiriidassa keskenään. Poliisin tulisi selkiyttää ohjeistuksia mielenosoituksissa kuvaamiseen liittyen sekä varmistaa, ettei sananvapautta rajoiteta tarpeettomasti.

3.3.2. Tarkkailijoiden toiminnan rajoittaminen

Muutamissa tarkkailemissamme mielenosoituksissa poliisi on kieltänyt myös ihmisoikeustarkkailijoita kuvaamasta tai käskenyt heitä siirtymään kauemmas mielenosoituksista. Näissä tilanteissa on käytännössä ollut mahdotonta nähdä tapahtumien kulkua tai dokumentoida poliisin toimia kuvaamalla. Oikeus rauhanomaiseen kokoontumiseen suojaa myös niiden henkilöiden oikeuksia, jotka valvovat rauhanomaisia kokoontumisia. Viranomaisten tulisi siksi varmistaa rauhanomaisten kokoontumisten yhteydessä tapahtuvia oikeuksien loukkauksia ja väärinkäytöksiä tarkkailevien ja niistä raportoivien henkilöiden suojeleminen, sekä kunnioittaa ja edistää oikeutta tarkkailla ja seurata yleisiä kokouksia.⁶³ Tarkkailijoita ei tulisi käskää poistumaan tai estää tarkkailemasta, ellei heidän läsnäolonsa estä poliisin tehtäviä. Jos tarkkailijoita on turvallisuussyistä pyydetty siirtymään, heille tulisi antaa selkeät ohjeet ja ohjata turvalliseen paikkaan, jossa heidän on mahdollista jatkaa tarkkailemista.⁶⁴

Esimerkiksi itsenäisyyspäivän Helsinki ilman natseja -mielenosoituksessa Töölöntorilla Helsingissä poliisi esti joissakin tilanteissa Amnestyn ihmisoikeustarkkailijoita tarkkailemasta ja kuvaamasta poliisien toimia. Poliisi esimerkiksi asettui tarkkailijan eteen estäen kiinniottilanteen kuvaamisen ja totesi, että poistumiskäsky koskee myös tarkkailijoita, vaikka tarkkailija kuvasi tilannetta poliisilinjan takaa. Useat Amnestyn tarkkailijoista olivat mielenosoituksen aikana tilanteessa, jossa he olivat poliisin saartamina eivätkä päässeet liikkumaan tai seuraamaan mielenosoittajien ja poliisin toimia. Samassa mielenosoituksessa poliisi myös työnsi ja töni useita tarkkailijoita, aiheuttaen vaaratilanteita.

Myös Elokapinan mielenosoituksessa Kouvolassa toukokuussa poliisi käski mielenosoittajien lisäksi Amnestyn ihmisoikeustarkkailijoita sekä tv-kuvaajaa poistumaan paikasta, jossa mielenosoittajien tiesulun purkaminen oli vielä käynnissä. Toisen tiesulun purkamista tarkkailijat saivat seurata loppuun asti, mutta heidät ohjattiin kauas mielenosoituksesta joukkojenhallintapoliisirivistön taakse. Tämä teki havaintojen tekemisestä ja tilanteen kuvaamisesta vaikeaa. Poliisit eivät myöskään antaneet tarkkailijoiden seurata raiteilla olleen sulun purkamista. Tarkkailijat ohjattiin kymmenien metrien päähän raiteisiin lukittautuneista aktivisteista, mistä tapahtumien havainnoiminen tai kuvaaminen oli haastavaa. Poliisi myös kielsi kuvaamasta lukitusten irrottamiseen käytettäviä välineitä.

⁶³ Report of the Special Rapporteur on the rights to freedom of peaceful assembly and of association, Maina Kiai”, A/HRC/20/27; Ihmisoikeuskomitean yleiskommentti 37, kohta 74

⁶⁴ Etyjin ohjeistus 2020, kohta 208

Mielenosoittajia, poliisi ja kuvausryhmä Aalistunturilla.

3.4. Kokouspaikat ja -reitit

- Mielenosoitukset tulisi mahdollistaa näkö- ja kuuloetäisyydellä kohteestaan (ihmisoikeuskomitean yleiskommentti 37, kohta 22).
- Mielenosoitukset saavat aiheuttaa häiriötä liikenteelle: mielenosoitus voidaan hajottaa vain, jos haitta on vakavaa ja jatkuvaa (ihmisoikeuskomitean yleiskommentti 37, kohta 85).
- Kokoontumislaissa säädetään tyhjentävästi siitä, millä perusteella poliisi voi osoittaa mielenosoituksen siirrettäväksi toiseen, mielenosoituksen kannalta sopivaan paikkaan (kokoontumislaki 10 §).
- Poliisin on ensisijaisesti arvioitava, onko samanaikaisten, samassa paikassa pidettävien mielenosoitusten järjestäminen mahdollista. Jos samanaikainen järjestäminen ei ole mahdollista, etusija on ensin ilmoituksen tehneellä, ellei mielenosoituspaikka ole muodostunut perinteeksi (kokoontumislaki 10 §).
- Vastamielenosoitukset tulisi turvata näkö- ja kuuloetäisyydellä kohteestaan, ellei niiden tarkoituksena ole estää muiden oikeutta osoittaa mieltä (Etyjin ohjeistus, kohta 22).

Mielenosoituspaikka on usein oleellinen mielenosoituksen tarkoituksen toteutumisen kannalta. Kansainvälisissä kokoontumisvapautta koskeissa normeissa linjataan, että ihmisillä tulisi olla vapaus valita mielenosoituksen paikka ja kulkueen reitti julkisilla paikoilla, ja että mielenosoitukset tulisi mahdollistaa näkö- ja kuuloetäisyydellä mielenosoituksen kohteesta.⁶⁵ Myös vastamielenosoitukset tulisi turvata näkö- ja kuuloetäisyydellä kohteestaan, ellei niiden tarkoituksena ole estää muiden oikeutta osoittaa mieltä.⁶⁶

Mielenosoituksen siirtäminen toiseen paikkaan voi merkittävästi heikentää mielenosoittajien sanoman tehoa ja painoarvoa. Tämän vuoksi kokoontumislaissa (10 §) säädetään tyhjentävästi, millä perusteilla poliisi voi osoittaa mielenosoituksen siirrettäväksi toiseen paikkaan. Perusteena voi olla esimerkiksi se, että mielenosoituksen järjestäminen kyseisessä paikassa vaarantaa ihmisten turvallisuutta, aiheuttaa huomattavaa haittaa ympäristölle tai vahinkoa omaisuudelle, tai häiritsee kohtuuttomasti sivullisia tai liikennettä. Olemme tarkkailleet useita mielenosoituksia, joissa mielenosoituspaikkaa on rajoitettu tai siirretty epäselvin perustein.⁶⁷

3.4.1. Mielenosoituksen päättäminen liikennehaitan perusteella

Mielenosoituksista saa aiheutua häiriötä liikenteelle. Ihmisoikeuskomitean yleiskommentin 37 mukaan rauhanomainen mielenosoitus, josta aiheutuu paljon häiriötä esimerkiksi liikenteen kululle, voidaan hajottaa vain, jos haitta on vakavaa ja jatkuvaa.⁶⁸ Etyjin tarkkailuraportissa todetaan, että kokoontumisia ei tulisi rajoittaa tai estää ainoastaan liikenteen häiriytymisen välttämiseksi.⁶⁹ Myös YK:n erityisraportoija on todennut, ettei liikenteen sujuvuuden tule automaattisesti mennä rauhanomaisen kokoontumisvapauden edelle.⁷⁰ Poliisi kuitenkin usein perustelee ajoväylille sijoittuvien mielenosoitusten purkamista nimenomaan liikennehäiriöllä. Esimerkiksi Elokapinan mielenilmauksessa Jyväskylän rallikisojen yhteydessä 3.8. poliisi antoi tiesulkuun osallistuneille mielenosoittajille poistumiskäskyn vedoten mielenosoituksen aiheuttamaan liikennehäiriöön. Tarkkailuhavaintojemme perusteella vaikuttaa siltä, ettei poliisi usein tee punnintaa mielenosoituksen aiheuttaman liikennehäiriön vakavuuden ja perusoikeuden toteutumisen välillä, vaan saattaa katsoa mielenosoituksen lainvastaiseksi tieliikennelain perusteella tai tulkita katualueen mielenosoitukselle sopimattomaksi paikaksi.

⁶⁵ Ihmisoikeuskomitean yleiskommentti 37, kohta 22; Etyjin tarkkailuraportti 2023, kohdat 11, 61 ja 79.

⁶⁶ Ks. Etyjin tarkkailuraportti 2023, suositukset s. 51

⁶⁷ ks. myös s. 16–17, Amnestyn Suomen osaston Mielenosoitustarkkailuraportti 2022, https://www.amnesty.fi/uploads/2023/02/raportti_mielenosoitustarkkailu.pdf

⁶⁸ Ihmisoikeuskomitean yleiskommentti 37, kohta 85

⁶⁹ Etyjin tarkkailuraportti 2023, kohdat 123 ja 133.

⁷⁰ Report of the Special Rapporteur on the right to freedom of peaceful assembly and of association Maina Kiai A/HRC/20/27 kohta 41.

Milloin häiriö liikenteelle on kohtuutonta?

Käräjäoikeuden päätöksessä mielenosoituksesta, jossa poliisi käytti OC-sumutetta Elokapinan mielenosoittajia vastaan Helsingissä vuonna 2020, analysoidaan jonkin verran liikennehäiriön vakavuutta suhteessa mielenosoitusten hajottamiseen.⁷¹ Mielenosoituksen aikana mielenosoittajat toteuttivat kaksi peräkkäistä tiesulkua eri kaduilla: ensimmäisen Unioninkadulla ja toisen Kaisaniemenkadulla. Poliisi hajotti Unioninkadulla olleen mielenosoituksen, jonka jälkeen mielenosoittajat siirtyivät Kaisaniemenkadulle, ja poliisi purki myös tämän tiesulun. Käräjäoikeuden päätöksessä todetaan, että määräys hajottaa Unioninkadun tiesulku ei ollut perusteltu, sillä mielenosoituksen aiheuttama häiriö ei ollut riittävän merkittävää. Päätöksessä esimerkiksi mainitaan, että kyseinen katu ei ollut hätäajoneuvojen keskeinen reitti. Toisen tiesulun hajottamismääräys toisaalta oli päätöksen mukaan perusteltu, koska kyseinen katu oli paljon merkittävämpi julkisen liikenteen ja pelastuspalvelujen kannalta.

Rauhanomaista mielenosoitusta ei tulisi hajottaa ainoastaan liikennehäiriön vuoksi, vaan kaupunkitilaa tulisi voida käyttää myös osallistumiseen ja vaikuttamiseen. Mikäli kansalaistottelematon toiminta häiritsee liikennettä tai arkitoimia, viranomaisten tulisi pyrkiä mahdollistamaan protestin jatkuminen esimerkiksi ohjaamalla tietyn alueen ajoneuvoliikenne tai jalankulku kiertotielle silloin, kun se on tarkoituksenmukaista.

3.4.2. Eduskuntatalon läheisyydessä järjestetyt mielenosoitukset

Eduskuntatalon edustalla järjestetään säännöllisesti mielenosoituksia. Eduskuntatalon henkilökunta on helpottanut mielenosoitusten järjestämistä esimerkiksi tarjoamalla mahdollisuuden sähkön käyttöön. Tavallisesti myös puheet ja musiikkiesitykset on ollut mahdollista pitää Eduskuntatalon portaiden välitasanteella, ja mielenosoittajat ovat usein käyttäneet ainakin alempia portaita tai osaa niistä. Muutamissa Amnestyn vuonna 2023 tarkkailemissa mielenosoituksissa oikeutta osoittaa mieltä Eduskuntatalon portailla tai sen edustalla on pyritty rajoittamaan epä johdonmukaisesti.⁷²

Eduskunnan turvatoimia koskevassa laissa todetaan, että yksilön oikeuksiin saa lakia sovellettaessa puuttua vain siinä määrin kuin eduskunnan toiminnan ja järjestyksen suojaamiseksi on välttämätöntä.⁷³ Lain esitöissä täsmennetään, että turvatoimia ei ole tarpeen ulottaa eduskunnan välittömässä läheisyydessä tai pääoven portaiden edustalla järjestettäviin mielenosoituksiin, ja että eduskunnan läheisyydessä järjestettävissä yleisissä kokouksissa järjestyksenvalvonta kuuluu poliisille.

Suoma Sámi Nuorat -järjestö (Suomen saamelaisnuoret ry) halusi järjestää valtiopäivien avajaispäivänä 13.4. Eduskuntatalon portailla mielenosoituksen samaan aikaan, kun kansanedustajat ja diplomaattivieraat saapuvat valtiopäivien avajaisiin. Mielenosoituksen tarkoituksena oli muun muassa vaatia vasta valittua eduskuntaa jatkamaan saamelaiskäräjälain uudistamista ja mielenosoituksen viesti oli suunnattu erityisesti kansanedustajille. Mielenosoituksen järjestäjä oli etukäteen yhteydessä sekä eduskunnan turvallisuuspalveluihin että poliisiin. Eduskunnan turvallisuuspalveluista ilmoitettiin, että mielenosoitusta ei ole mahdollista pitää Eduskuntatalon portailla, vaan se tulisi järjestää esimerkiksi Mannerheimintien toisella puolella olevalla Kansalaistorilla. Siitä huolimatta, että mielenosoitus ei Kansalaistorilla olisi tavoittanut kohdettaan eli kansanedustajia, myös poliisi ehdotti mielenosoituksen siirtämistä. Poliisin kanssa käytyjen

⁷¹ Käräjäoikeuden päätös, asianumero R 22/4140

⁷² Ihmisoikeuskomitean yleiskommentin 37 kohdan 56 mukaan kokoontumisrajoitusten esim. hallintorakennusten läheisyydessä on oltava erityisesti perusteltuja ja suppeasti rajattuja.

⁷³ Laki turvatoimista eduskunnassa (30.5.2008/364)

neuvottelujen tuloksena mielenosoitus lopulta pidettiin Eduskuntatalon edustan nurmikolla, näkö- ja kuuloetäisyydellä taloon saapuvista kansanedustajista.

22.7. Eduskuntatalolla pidettiin Makuupaikka-mielenosoitus, joka kritisoi hallituksen pitkäaikaissairaisiin, vammaisiin sekä köyhiin ihmisiin kohdistuvia leikkauksia. Paikalla oli mielenosoitustarkkailijoidemme arvion mukaan enimmillään 500 mielenosoittajaa. Poliisi ohjeisti mielenosoittajia pysymään Eduskuntatalon kolmella alimmalla portaalla. Poliisi ohjeisti toistuvasti ihmisiä siirtymään alemmas, jos he nousivat ylemmäs kuin kolmannelle portaalle ja otti kiinni yhden henkilön, joka ei käskystä huolimatta siirtynyt. Poliisin perustelut kolmen portaan rajaukselle olivat epäjohdonmukaiset ja vaihtelivat eri poliiseilta kysyttäessä. Paikalla olleet poliisit perustelivat linjausta yleisesti poliisilailla (tarkempaa pykälää ei mainittu kysyttäessä), ihmisjoukon helpommalla hallinnalla sekä toisaalta ihmismäärän pienuudella. Poliisin mukaan linjauksesta oli sovittu eduskunnan henkilökunnan kanssa etukäteen. Jälkikäteen eduskunnan turvallisuuspalveluiden edustaja kertoi, että heidän linjauksensa koski portaiden puoliväliä.⁷⁴ Poliisi oli kuitenkin ilmoittanut tästä kolmen alimman rappusen rajauksesta etukäteen järjestäjille, vedoten nimenomaan eduskunnan turvallisuuspalveluiden antamaan ohjeistukseen.

Poliisin ja eduskunnan turvahenkilökunnan asettamat rajoitukset Eduskuntatalon edustalla sekä portailla järjestetyille mielenosoituksille ovat havaintojemme mukaan olleet epäjohdonmukaisia. Mielenosoituspaikkaa koskevien rajoitusten Eduskuntatalon ja muiden hallintorakennusten läheisyydessä tulee perustua lakiin ja niiden on oltava välttämättömiä ja suhteellisia. Olisi suositeltavaa, että rajoituksista viestittäisiin selkeästi mielenosoitusten järjestäjille. On myös tarpeen selvittää eduskunnan henkilökunnan sekä poliisin vastuita suhteessa mielenosoituksiin.

3.4.3. Aseistakieltäytyjäliiton mielenosoitus Tampereella

Sisä-Suomen poliisi määräsi 15.5. pidetyn Aseistakieltäytyjäliiton (AKL) mielenosoituksen siirtymään toiseen paikkaan. Siirtomääräyksen syynä oli se, että mielenosoituskulkueen kokoontumispaikaksi ilmoitettu Sorin aukion ja Tampereen ortodoksisen kirkon välinen katualue oli poliisin mukaan varattu jääkiekon maailmanmestaruuskilpailuihin liittyvän yleisötilaisuuden (tapahtuma- ja ulkotarjoilualue, fan zone) järjestämiseen. Lopullinen määräys mielenosoituksen siirtämisestä annettiin tuntia ennen mielenosoituksen alkamista, jolloin järjestäjällä ei enää ollut mahdollisuutta ilmoittaa osallistujille paikan siirrosta. Järjestäjä joutui muuttamaan suunnitelmiaan pitää puheita ja käyttää äänenvahvistinta kulkueen aloituspaikassa, koska paikalla olleet järjestyksenvalvojat ilmoittivat olevansa valmiita poistamaan mielenosoittajat alueelta. Paikalla oli myös poliiseja, joiden tehtävänä oli tarvittaessa avustaa järjestyksenvalvoja.

Poliisin yhteydenpito järjestäjän (AKL) kanssa oli ristiriitaista ja epäjohdonmukaista. Myös Tampereen kaupungin eri toimijat antoivat järjestäjälle ristiriitaisia tietoja. Järjestäjä oli tehnyt ilmoituksen mielenosoituksesta hyvissä ajoin ja ollut oma-aloitteisesti yhteydessä poliisiin ja Tampereen kaupungin tilakeskukseen havaittuaan, että mielenosoituspaikaksi aiotulla Sorin aukiolla oli jääkiekon MM-kisoihin liittyvä tapahtumateltha. Sekä kaupungin edustajan että poliisin kanssa käytyjen keskustelujen jälkeen sopivaksi mielenosoituspaikaksi täsmentyi Sorin aukion ja kirkon välinen katualue aidatun tapahtuma-alueen ulkopuolella.⁷⁵

Paria päivää ennen mielenosoitusta Tampereen kaupungin tapahtumatuottaja ilmoitti, että tilavarauksen tapahtumatelthalle tehnyt Suomen Jääkiekkoliitto ry ei hyväksyisi alueella mitään poliittisia tilaisuuksia ja järjestyksenvalvojat tulisivat poistamaan mielenosoittajat paikalta. Poliisin mukaan Suomen Jääkiekkoliitto ry:n kanssa oli turvallisuussyistä sovittu tilavarausta laajemmasta järjestyksenvalvonta-alueesta ja poliisi vetosi kansainvälisen jääkiekkoliiton linjaan, että alueella ei saa olla mitään mielenosoituksia. Koska poliisi

⁷⁴ Puhelinkeskustelu turvallisuuspalveluiden edustajan kanssa 24.7.2023

⁷⁵ Kaupungin tilakeskuksen mukaan Suomen Jääkiekkoliitto ry:n tilavaraus koski Sorin aukiolla olevaa aidattua tapahtuma-aluetta ja aiottu mielenosoituspaikka oli sen ulkopuolella. Tilavarauksen tiedot ja kartta tapahtuma-alueen rajauksesta on nähtävillä Tampereen kaupungin verkkosivuilla [https://tampere.cloudnc.fi/fi-FI/Viranhaltijat/Kiinteistoumljohtaja/Lupa_Suomen_Jaakiekkoliitto_rylle_Sorin_\(320208\)](https://tampere.cloudnc.fi/fi-FI/Viranhaltijat/Kiinteistoumljohtaja/Lupa_Suomen_Jaakiekkoliitto_rylle_Sorin_(320208))

ei pyynnöstä huolimatta tarkentanut, mihin kokoontumislain kohtaan rajoitus voisi perustua, järjestäjä katsoi, että siirrolle ei ollut laillisia perusteita.

Mielenosoitusta edeltävänä päivänä (14.5.) järjestäjän kanssa keskustellut poliisi katsoi aiotun mielenosoituspaikan sopivaksi. Tapahtumapäivänä 15.5. poliisin kanta oli kuitenkin jälleen muuttunut, ja tuntia ennen mielenosoituksen alkua poliisi kertoi järjestäjälle, että järjestyksenvalvojilla olisi oikeus estää mielenosoitus aiotussa paikassa⁷⁶. Tällöin poliisi kertoi perustelujen löytyvän kokoontumislakia koskevasta hallituksen esityksestä. Tässä vaiheessa järjestäjä totesi, että tieto mielenosoituspaikan siirrosta ei enää tavoittaisi mahdollisia osallistujia, eikä järjestäjä edelleenkaan löytänyt tilanteeseen sopivia rajoitusperusteita hallituksen esityksestä. Noin puoli tuntia ennen mielenosoituksen alkua poliisi totesi puhelinkeskustelussa, että tilanteessa toimittaisiin poliisin näkemyksen mukaan.

Poliisi on jälkikäteen järjestäjälle lähettämässään perustelussa kertonut kansainvälisen jääkiekkoliiton (IIHF) ja Suomen jääkiekkoliitto ry:n ilmoittaneen, että ne eivät salli minkäänlaisia mielenosoituksia Sorin aukiolla, joka poliisin mukaan oli määritelty tapahtuman järjestyksenvalvonta-alueeksi.⁷⁷ Poliisi ilmoitti siirron perusteeksi kokoontumislain 10 § kohdan, jonka mukaan ensimmäisenä ilmoituksen tehneellä taholla on etusija alueen käyttöön, sekä lain esitöiden kohdan, jonka mukaan yleisötilaisuudella on yleiseen kokoukseen nähden sopimukseen perustuva etusija alueen käyttöön. Tampereen kaupungin kanssa tehdyn sopimuksen⁷⁸ mukaan mielenosoituspaikka kuitenkin sijaitisi tapahtuma-alueen ulkopuolella.

Suurten urheilutapahtumien järjestäjien – myös kansainvälisen jääkiekkoliiton ja Suomen Jääkiekkoliitto ry:n – tulisi kiinnittää huomiota siihen, että niiden toiminnassa kunnioitetaan ihmisoikeuksia eivätkä urheilutapahtumat tarpeettomasti rajoita ihmisoikeuksien toteutumista⁷⁹. Valtion vastuulla on varmistaa ihmisoikeuksien toteutuminen ja tarvittaessa säännellä urheilutapahtumien järjestäjätahoja. Urheilutapahtuman järjestäjän halun estää mielenosoitukset ja poliittisen mielipiteen ilmaisu eli rajoittaa oikeutta rauhanomaiseen kokoontumisvapauteen ja sananvapauteen - oman kaupallisen tapahtumansa läheisyydessä ei pitäisi olla riittävä peruste perusoikeuden rajoittamiselle.

Järjestäjä on tehnyt Sisä-Suomen poliisin toiminnasta kantelun eduskunnan oikeusasiamiehelle.

3.4.4. Samanaikaiset mielenosoitukset ja vastamielenosoitukset

Kansainvälisten normien sekä Suomen kokoontumislain mukaan poliisin on ensisijaisesti arvioitava, onko samanaikaisten, samassa paikassa pidettävien mielenosoitusten järjestäminen mahdollista. Kokoontumislain 10§ linjaa, että jos samanaikainen järjestäminen ei ole mahdollista, etusija on ensin ilmoituksen tehneellä, ellei mielenosoituspaikka ole muodostunut perinteeksi.⁸⁰ Poliisin pitäisi tällöin neuvoteltuaan järjestäjän kanssa osoittaa toiselle mielenosoitukselle vaihtoehtoinen paikka, jonka pitäisi edelleen olla näkö- ja kuuloetäisyydellä sen kohteesta. Vastamielenosoitukset tulisi turvata näkö- ja kuuloetäisyydellä kohteestaan, ellei niiden tarkoituksena ole estää muiden oikeutta osoittaa mieltä.⁸¹

⁷⁶ Järjestyksenvalvojien toimivaltaa järjestyksenvalvonta-alueella koskevassa laissa ei ole perusteita rauhanomaisten mielenosoittajien poistamiselle tai pääsyn estämiselle, ottaen huomioon myös sen, että mielenosoituspaikka oli yleisön saavutettavissa olevaa julkista tilaa, joka lähtökohtaisesti katsotaan sopivaksi paikaksi yleisen kokouksen järjestämiseen, ei yleisötilaisuudelle erikseen sopimuksen perusteella varattua aluetta. [Laki yksityisistä turvallisuuspalveluista 1085/2015 - Säädökset alkuperäisinä - FINLEX @](#); ks. 3 luku 41 ja 42 §.

⁷⁷ Emme löytäneet Suomen Jääkiekkoliitto ry:n tai IIHF:n säännöistä tai periaatteista linjausta, joka kieltäisi mielenosoitukset tai poliittisen mielipiteen ilmaisuun niiden järjestämien urheilutapahtumien yhteydessä. IIHF ei myöskään toistuvista pyynnöistä huolimatta kertonut meille, millaiseen linjaukseen mielenosoitusten kieltäminen urheilutapahtuman läheisyydessä perustuu.

⁷⁸ Lupa Suomen Jääkiekkoliitto ry:lle Sorin aukion käyttämiseen jääkiekon MM-kisojen aikana [https://tampere.cloudnc.fi/fi/Viranhaltijat/Kiinteistoumljohtaja/Lupa_Suomen_Jaakiekkoliitto_rylle_Sorin_\(320208\)](https://tampere.cloudnc.fi/fi/Viranhaltijat/Kiinteistoumljohtaja/Lupa_Suomen_Jaakiekkoliitto_rylle_Sorin_(320208)), 475 §.

⁷⁹ Urheilutapahtumia järjestävät tahot ovat usein sekoitus kaupallisia ja muita toimijoita. Tapahtumien kaupallinen luonne huomioon ottaen YK:n yrityksiä ja ihmisoikeuksia koskevat ohjaavat periaatteet ovat hyvät ohjenuora urheilutapahtumien järjestäjien toiminnalle.

⁸⁰ Kokoontumislaki (530/1999) 10 §.

⁸¹ Ks. Etyjin tarkkailuraportti 2023, suositukses s. 51

Amnesty on tarkkaillut Kansallismielisten liittouman järjestämää 188-Kukkavirta -kulkuetta ja mielenosoitusta⁸² sekä sille vastamielenosoitukseksi muodostunutta Turku ilman natsseja -mielenosoitusta vuosina 2022⁸³ ja 2023. Molempina vuosina poliisi on pitänyt samanaikaisesti järjestetyt mielenosoitukset tehokkaasti erillään toisistaan.

Vuonna 2023 Turku ilman natsseja -mielenosoitus järjestettiin paikallaan pysyvänä mielenosoituksena Turun vanhalla Suurtorilla, ei kulkueena kuten aiempina vuosina. Järjestäjän mukaan päätös tehtiin yhteisymmärryksessä poliisin kanssa ja siihen vaikutti samanaikaisesti kulkueen tavanomaisella reitillä järjestetty juoksutapahtuma.⁸⁴ Poliisi oli sopinut järjestäjän kanssa, että mielenosoittajia ohjeistettaisiin pysymään loitolla Aurajoen toisella puolella pidettävästä 188-Kukkavirta -tilaisuudesta, ja poliisi ohjasikin mielenosoituksesta poistuvia käyttämään tiettyjä poistumisreittejä. Mielenosoituspaikkoja yhdistävälle Tuomiokirkkosillalle ei päästetty mielenosoittajia. Poliisi oli varustautunut verrattain suurella joukkojenhallintaryhmällä ja useilla ajoneuvoilla, jotka oli pääosin sijoitettu mielenosoitusten väliin. Paikalla oli myös neljä ratsupoliisia.⁸⁵ Poliisin ajoneuvot peittivät ainakin osittain näköyhteyden 188-Kukkavirta -mielenosoitukseen Vanhan Suurtorin suunnasta.

Etyjin demokraattisten instituutioiden ja ihmisoikeuksien toimiston (ODIHR) mielenosoitustarkkailijat olivat tarkkailemassa vastaavia mielenosoituksia Turussa elokuussa 2021. Tarkkailun pohjalta tehtiin raportti, joka julkaistiin elokuussa 2023. Raportissa pidetään ongelmallisena muun muassa sitä, että poliisi määräsi vuonna 2021 yhteenottojen riskiä minimoidakseen Turku ilman natsseja -kulkueen siirtymään eri puolelle jokea kuin toinen mielenosoitus. Poliisin toimien seurauksena mielenosoitukset pidettiin niin etäällä toisistaan, että vastamielenosoittajien mahdollisuus välittää viestinsä toiselle mielenosoitukselle vaarantui. Etyjin kokoontumisvapautta koskevien ohjeiden⁸⁶ mukaan vastamielenosoitukset tulisi voida pitää näkö- ja kuuloetäisyydellä toisesta mielenosoituksesta ("within sight and sound"). Etyjin tarkkailijoiden raportin mukaan poliisin toimet mielenosoitusten erillään pitämiseksi ovat vuonna 2021 saattaneet olla suhteettomia, vaikka turvallisuusriskin takia varovaisuus on voinut olla perusteltua. Etyjin raportissa kuitenkin suositellaan jatkossa toimintatapaa, joka sallisi näkö- ja kuuloyhteyden toiseen mielenosoitukseen, sikäli kun vastamielenosoituksella ei pyritä estämään toisen mielenosoituksen toteutumista.⁸⁷

Amnestyn tarkkailujen perusteella poliisi on vuosina 2022 ja 2023 edelleen pitänyt mielenosoitukset tehokkaasti erillään Aurajoen eri puolilla.⁸⁸ Vuonna 2022 poliisi puuttui Kukkavirta-mielenosoitukseen kohdistuvaan huuteluun joen vastarannalla, vaikka mitään yhteenoton uhkaa ei ollut. Vaikka poliisin turvallisuuteen keskittyvä toimintatapa on saattanut estää provokaatioita tai häirintää ennalta, on mahdollista, että samalla on tingitty kokoontumisvapauden toteutumisesta. Ihmisoikeusnormien mukainen toimintatapa olisi turvata mielenosoitusta ja vastamielenosoitusta näkö- ja kuuloetäisyydellä toisistaan ja puuttua tarvittaessa mielenosoittajien väkivaltaiseen tai toista mielenosoitusta kohtuuttomasti häiritsevään toimintaan. Poliisin rajoittavien toimien pitäisi myös kohdistua mahdollisuuksien mukaan vain häiriötä aiheuttaviin henkilöihin, ei rauhanomaiseen mielenosoitukseen kokonaisuutena.⁸⁹ Amnesty katsoo, että Lounais-Suomen poliisin tulisi Etyjin tarkkailuraportin suosituksen mukaisesti pyrkiä varmistamaan, että vastamielenosoitukset voidaan järjestää näkö- ja kuuloetäisyydellä siitä mielenosoituksesta, johon sen viestit kohdistuvat.

⁸² 188-Kukkavirta -mielenosoitus on järjestetty vuodesta 2018 lähtien 18.8.2017 Turussa tehdyn väkivaltaisen iskun vuosipäivänä. Mielenosoituksen viestit ovat rasistisia ja maahanmuuttovastaisia.

⁸³ Ks. myös s. 13, Amnestyn Suomen osaston Mielenosoitustarkkailuraportti 2022, https://www.amnesty.fi/uploads/2023/02/raportti_mielenosoitustarkkailu.pdf

⁸⁴ Puhelinkeskustelu järjestäjän edustajan kanssa 22.8.2023

⁸⁵ Osa varustautumisesta saattoi liittyä myös meneillään olevaan juoksutapahtumaan.

⁸⁶ Etyjin ohjeistus 2020, kohta 77.

⁸⁷ ks. Etyjin tarkkailuraportti 2023, suositukset s. 51

⁸⁸ Lounais-Suomen poliisin mukaan Etyjin tarkkailuraportin suositukset eivät antaneet uusia merkittäviä huomioita poliisin mielenosoituksen turvaamista koskevaan harkintaan, mutta raportin huomiot otettiin huomioon. Poliisin mukaan harkinnan keskiössä 19.8.2023 mielenosoitusta koskien oli se, että "molempien kyseessä olevien yleisten kokousten tarkoitus toteutuu sanan- ja kokoontumisvapauden näkökulmasta mahdollisimman tehokkaasti, turvallisesti ja lainmukaisesti". Lounais-Suomen poliisin vastaus Amnestyn tietopyyntöön 5.1.2024

⁸⁹ Ihmisoikeuskomitean yleiskommentti 37, kohdat 26 ja 17.

Poliisit pittelevät mielenosoittajia maassa Helsinki ilman natsseja -mielenosoituksessa 6.12.

3.5. Kiinniotot ja voimankäyttö

- Poliisiin tulee ensisijaisesti neuvoin, kehotuksin ja käskyin pyrkiä ylläpitämään yleistä järjestystä ja turvallisuutta (Poliisilaki 6 §).
- Poliisi voi mielenosoitustilanteessa ottaa henkilön kiinni tai poistaa hänet paikalta. Poliisilaissa on todettu kiinniottoperusteita (poliisilaki 2 luku 5 §, 9 § ja 10 §).
- Voimakeinojen käytöstä ja kiinniotosta ilmoittamisesta säädetään pakkokeinolaissa (pakkokeinolaki 2 luku, 3 § ja 4 §).
- Poliisin toimien tulee olla suhteellisia, eli puolustettavia suhteessa muun muassa tehtävän tärkeyteen, vaarallisuuteen ja kiireellisyyteen ja tavoiteltavaan päämäärään (Poliisilaki 3§).
- Poliisin toimien tulee olla linjassa vähimmän haitan periaatteen kanssa, eli ne eivät saa puuttua ihmisten oikeuksiin tai aiheuttaa suurempaa vahinkoa tai haittaa kuin on välttämätöntä tehtävän suorittamiseksi (Poliisilaki 4 §).

Poliisilain 6 §:n mukaan poliisiin tulee ensisijaisesti neuvoin, kehotuksin ja käskyin pyrkiä ylläpitämään yleistä järjestystä ja turvallisuutta. Poliisi voi poliisilain perusteella ottaa kiinni henkilöitä, jos on perusteltua olettaa hänen syyllistyvän rikokseen tai aiheuttavan huomattavaa häiriötä tai välitöntä vaaraa yleiselle järjestykselle ja turvallisuudelle.⁹⁰ Poliisin tulisi kiinniottotilanteissa antaa toimenpiteen lakiperuste kiinniottettavalle henkilölle, sekä noudattaa vähimmän haitan periaatetta. Olemme havainneet poliisin toimineen epä johdonmukaisesti kiinniottotilanteissa, eivätkä kiinniottojen perusteet ole aina olleet tarkkailijoille tai itse kiinniottetuille selvillä.

Elokapinan tiesulussa Jyväskylän rallikisojen yhteydessä 3.8. poliisi otti mielenosoittajia kiinni epäselvin perustein. Poliisi otti jalkakäytävältä kiinni kolme banderollia pitelevää mielenosoittajaa, joista yksi oli siirtynyt ajoradalta jalkakäytävälle yleisen poistumiskäskyn kuultuaan ja kaksi hieman myöhemmin henkilökohtaiset poistumiskäskyt saatuaan.⁹¹ Lisäksi poliisi otti kiinni yhden mielenosoittajan, joka oli muiden mukana poistunut ajoradalta ensimmäisen kuulemansa yleisen poistumiskäskyn jälkeen. Hänet otettiin kiinni kymmenisen minuuttia muiden kiinniottojen jälkeen, kun hän oli jo kävelemässä pois päin mielenosoituspaikalta. Kiinnioton yhteydessä hänelle kerrottiin, että häntä epäillään niskoittelusta, vaikka hän oli noudattanut poliisin käskyä siirtyä pois ajoradalta. Muita samalla tavalla toimineita mielenosoittajia ei epäillä niskoittelusta.

Poliisi otti mielenosoittajia kiinni epäselvin perustein myös itsenäisyyspäivänä Helsinki ilman natsseja -mielenosoituksessa (lue lisää kohdassa 3.6.).

Amnesty katsoo, että rauhanomaisten mielenosoittajien kiinniotot ilman selvää perustetta ovat mielivaltaisia. Poliisiin tulisi välttää mielivaltaisia tai tarpeettomia kiinniottoja esimerkiksi varmistamalla, että poistumiskäsky on annettu riittävän selkeästi ja antamalla riittävästi aikaa paikalta poistumiseen. On hyvä käytäntö vielä kiinniottotilanteessa antaa mielenosoittajalle mahdollisuus poistua.

3.5.1. Voimankäyttö kiinniottotilanteissa

Poliisilaissa korostetaan myös poliisin toimien puolustettavuutta ja vähimmän haitan periaatetta. Poliisin toimien tulee olla suhteellisia tehtävän tärkeyteen ja kiireellisyyteen nähden, eivätkä ne saa aiheuttaa suurempaa vahinkoa tai haittaa kuin on välttämätöntä. Tarkkailuhavaintojemme sekä aktivisteilta saamiemme tietojen mukaan poliisi on joissain tilanteissa kuitenkin käyttänyt tarpeettomasti voimaa

⁹⁰ Poliisilaki (22.7.2011/872), 10 §

⁹¹ Mielenosoittajien haastattelu 9.10.2023

rauhanomaisten mielenosoitusten purkamiseen. Poliisi on esimerkiksi töninyt ja raahannut mielenosoittajia kiinniottojen yhteydessä.

29.11. Helsingin yliopiston ja Taideyliopiston opiskelijat järjestivät mielenosoituksen, jolla kritisoitiin oppilaitosten passiivisuutta sekä opiskelijoiden aktivismin tukahduttamista Israelin ja Hamasin väliseen sotaan liittyen. Opiskelijat kävelivät ulos oppitunneiltaan ja valtasivat Helsingin yliopiston päärakennuksen. Poliisin purettua valtauksen opiskelijat siirtyivät valtaamaan Porthania-rakennusta. Poliisi käytti mielenosoituksen purkamisessa tarpeettoman kovia otteita. Aktivisteilta saamiemme tietojen mukaan poliisi esimerkiksi tönäisi mielenosoittajan voimallisesti maahan saattaessaan häntä ulos Porthania-rakennuksesta. Tönäisy johti mielenosoittajien kiihtymiseen ja hätäntymiseen, ja ilmapiiri kiristyi huomattavasti. Poliisi myös käytti ainakin yhteen mielenosoittajaan voimakasta käsilukko-otetta.⁹²

Samassa mielenosoituksessa poliisi myös raahasi useita mielenosoittajia kymmeniä metrejä maata pitkin siten, että kiinniottettujen vartalot osuivat maahan.⁹³ Tarkkailuhavaintojemme mukaan myös Elokapiinan mielenosoituksissa UPM:n tehtaalla 22.5. sekä Länsiväylällä 16.10. poliisi raahasi mielenosoittajia kiinniottotilanteissa. Havaintojemme mukaan kaikissa näissä tilanteissa paikalla oli suhteellisen paljon poliiseja eikä mielenosoitus aiheuttanut välitöntä vaaraa. Arvioimme, että poliisilla olisi ollut riittävästi aikaa sekä henkilöresursseja mielenosoittajien kantamiseen turvallisilla otteilla.

Itsenäisyyspäivän Helsinki ilman natsseja -mielenosoituksessa oli myös tilanteita, joissa mielenosoittajat olivat kokeneet poliisin toiminnan nöyryyttäväksi. Haastattelemamme mielenosoittaja kertoi poliisin kysyneen häneltä ”kutatko kainaloista” ja sitten kutittaneen häntä kainaloista hänen pidellessään kylttiä ilmassa.⁹⁴ Mielenosoittaja ei pystynyt poistumaan epämiellyttäväksi kokemastaan tilanteesta, sillä hän oli poliisin ja väkijoukon välissä. Samassa mielenosoituksessa poliisi oli myös käskenyt toista mielenosoittajaa lausumaan perässään lasten lorun, ennen kuin päästi hänet vapaaksi.⁹⁵

Poliisin tulee varmistaa, että kiinniottot ja muut toimenpiteet suoritetaan vähimmän haitan periaatteen mukaisesti ja siten, että ne eivät tarpeettomasti luo vastakkainasettelua poliisin ja mielenosoittajien välille. Poliisin ei myöskään tulisi väärinkäyttää valta-asemaansa mielenosoittajien nöyryyttämiseen edes huumorin varjolla. Hallintolain 9 § mukaan viranomaisen on käytettävä asiallista kieltä, mikä lain esitöiden mukaan tarkoittaa myös sitä, ettei hallinnon asiakkaaseen kohdisteta loukkaavia tai väheksyviä sanontoja. Amnesty suosittelee, että poliisilaitoksilla kerrataan asianmukaiset kiinniottotavat sekä voimankäyttöön liittyvät linjaukset tai tarvittaessa järjestetään niistä koulutus, jotta vastaavanlaisia tilanteita ei jatkossa enää tapahtuisi.

⁹² Mielenosoittajien haastattelu 29.11.2023.

⁹³ Raahaamiset näkyivät tilanteesta otetuilla videoilla. Helsingin poliisin mukaan poliisin koulutuksessa ohjeistetaan raahaamaan siten, että kiinniottotun kantapää viistävät maata. Poliisin mukaan raahaaminen saattaa olla perusteltua esimerkiksi resurssien vähäisyyden vuoksi, kun poliisi pyrkii käyttämään vähemmän energiaa vieviä toimintatapoja. Keskustelu Helsingin poliisin edustajien kanssa 30.1.2024.

⁹⁴ Mielenosoittajan haastattelu 14.12.2023.

⁹⁵ Helsingin Sanomat 8.12.2023 ”” Jos sanani syön, niin mörökölli minut vieköön” – Kiinniottettu kertoo joutuneensa lausumaan poliisille lorun.”

<https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000010045720.html>

3.6. Mielenosoituksen hajottaminen voimakeinoin: itsenäisyyspäivän mielenosoitukset

- Mielenosoituksen hajottaminen tulee kyseeseen vain poikkeustapauksissa, jos se ei enää ole rauhanomainen tai jos on selvää näyttöä välittömän, vakavan väkivallan uhasta, jota ei voida torjua esimerkiksi kohdennetuilla kiinnioilla (ihmisoikeuskomitean yleiskommentti 37).
- Voimankäytön sijaan poliisin tulisi ensisijaisesti ratkaista jännitteiset tilanteet dialogin ja neuvottelun avulla (Etyjin ohjeistus, kohta 176).
- Poliisin tulee mahdollisuuksien mukaan rajata toimenpiteensä, kuten voimakeinot ja kiinniotot, koskemaan niitä henkilöitä, joiden menettelystä väkijoukon hajottamisen tai siirtämisen tarve aiheutuu (poliisilaki 2 luku 9 §).
- Vastamielenosoitukset tulisi turvata näkö- ja kuuloetäisyydellä kohteestaan, ellei niiden tarkoituksena ole estää muiden oikeutta osoittaa mieltä (Etyjin ohjeistus, kohta 22).

Helsingissä on itsenäisyyspäivänä jo usean vuoden ajan järjestetty useita mielenosoituksia. On muodostunut perinteeksi, että kansallismieliseksi luonnehditun 612-soihtukulkueen⁹⁶ vastapainoksi järjestetään Helsinki ilman natseja -mielenosoitus. Kummankin mielenosoituksen järjestäjät olivat ilmoittaneet poliisille kokoontuvansa Töölöntorilla, 612-soihtukulkue kello 18.30 ja Helsinki ilman natseja -mielenosoitus kello 16. Poliisi linjasi etukäteen, ettei tulisi sallimaan Helsinki ilman natseja -mielenosoituksen kokoontumista torilla.⁹⁷ Poliisi perusteli linjaustaan sillä, että soihtukulkueen järjestäjät olivat tehneet ilmoituksen ensin ja soihtukulkueesta oli jo muodostunut perinne.

Helsingin poliisi katsoi, että mielenosoitusten järjestäminen samalla paikalla ei ollut mahdollista, koska molemmat mielenosoitukset eivät väkimmääränsä puolesta mahtuisi samalle aukiolle ja aiempien vuosien kokemuksen perusteella eri kokoontumisten osallistujien välillä olisi voinut puhjeta väkivaltaisia yhteenottoja. Lisäksi poliisi arvioi, että Helsinki ilman natseja -mielenosoituksen tarkoituksena oli estää 612-soihtukulkueen kokoontuminen, eikä se näin ollen nauttisi kokoontumisvapauden suojaa. Poliisi perusti arvionsa Helsinki ilman natseja -mielenosoituksen toimintaan aiempina vuosina sekä järjestäjien ja mielenosoittajien sanomisiin sosiaalisessa mediassa. Poliisi kertoi pyrkineensä neuvotteluihin Helsinki ilman natseja -mielenosoituksen järjestäjien kanssa, mutta he eivät olleet halukkaita neuvottelemaan. Näin ollen poliisi ei esimerkiksi ehdottanut mielenosoituksen järjestäjille vaihtoehtoista paikkaa.⁹⁸

Töölöntorille oli kerääntynyt runsaasti raskaasti varustautuneita joukkojenhallintapoliiseja jo ennen mielenosoituksen ilmoitettua alkamisaikaa, mutta he antoivat Helsinki ilman natseja -mielenosoituksen kokoontua torilla. Pian ilmoitetun alkamisajan jälkeen poliisi ilmoitti kieltävänsä mielenosoituksen kokoontumisen Töölöntorilla ja määräävänsä sen päättymään lainvastaisena.⁹⁹ Amnestyn tarkkailijoiden havaintojen mukaan poliisi alkoi purkaa mielenosoitusta ja siirtää ihmisiä pois torilta noin kello 16.45, kun poliisin ensimmäisestä poistumiskäskystä oli kulunut noin puoli tuntia. Tori oli tyhjä mielenosoittajista kello 18 mennessä.

Poistumiskäskyjen kuuluvuus oli äänentoistolaitteista huolimatta heikko, eikä Amnestyn tarkkailijoiden havaintojen mukaan kantautunut koko torialueelle. Monet mielenosoittajat kertoivat myös, että eivät kuulleet poliisin kuulutuksia. Toria ympäröiville jalkakäytävillä siirtyneille tarkkailijoille ja mielenosoittajille oli

⁹⁶ 612-soihtukulkueen järjestäjä korostaa verkkosivuillaan poliittista sitoutumattomuuttaan. Tilaisuuden puhujina on aiempina vuosina ollut muun muassa kansallismieliseksi identifioituvan Suomen Sisun edustaja ja vuonna 2023 612-kulkueessa näkyi esimerkiksi Soldiers of Odin- ja Active Club -tunnuksia. Vuosina 2021, 2022 ja 2023 tehtyjen tarkkailuhavaintojen perusteella voidaan sanoa, että monet aiemmin päivällä järjestettävän Suomi herää -kulkueen osallistujista siirtyvät sen loputtua 612-kulkueeseen; vuoden 2023 Suomi herää -mielenosoituksen puheiden päätyttyä osallistujille välitettiin poliisin ohje, että Töölöntorilla järjestettävään 612-kulkueeseen ei kannattanut vielä siirtyä. Suomi herää -kulkueen on poliisille ilmoittanut avoimesti rasistisen Sinimustan liikkeen puheenjohtaja. Suomi herää -kulkueen järjestäjän verkkosivujen mukaan kulkueella vastustetaan muun muassa ns. väestönvaihtoa. Vastaavaa kulkueita ovat aiempina vuosina olleet järjestämässä muun muassa sittemmin kielletty Pohjoismainen vastarintaliike ja Soldiers of Odin -katupartio. Ks, esim. <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/f4ac4925-5f92-4196-855d-bd6e53e4504a>; <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000010026432.html>

⁹⁷ Ks, esim. Poliisin tiedote 6.12.2023, <https://poliisi.fi/-/itsenaisyyspaiva-oli-poliisin-nakokulmasta-vilkas>; Yle uutiset 6.12.2023 ”Poliisi määrännyt Helsinki ilman natseja mielenosoituksen päättymään lainvastaisena” <https://yle.fi/a/74-20063762/64-3-196305>

⁹⁸ Tapaaminen Helsingin poliisin edustajien kanssa 30.1.2024

⁹⁹ Helsingin poliisi viestitti asiasta viestisovellus X:ssä, <https://twitter.com/HelsinkiPoliisi/status/1732403085157228941>.

epäselvää, mitä aluetta poliisin poistumiskäskyt koskivat. Poliisin antamista käskyistä ei käynyt ilmi mihin suuntaan tai miten pitkälle mielenosoittajien olisi pitänyt siirtyä.

Epäselväksi jäi, pystyivätkö kaikki halukkaat siirtymään pois torin alueelta ja sitä ympäröiviltä jalkakäytäviltä ennen kuin poliisi alkoi käyttää voimakeinoja ja tehdä kiinniottoja. Poliisi lähestyi torilla olevia mielenosoittajia rintamana ja saartoi suuren osan mielenosoittajista Töölöntorille. Mielenosoittajat olivat pitkään poliisin saartamina torin länsipäädyssä, eivätkä kaikki halukkaat välttämättä pystyneet poistumaan tiiviin väkijoukon keskeltä.¹⁰⁰ Tämän jälkeen ratsupoliisit ratsastivat toistuvasti väkijoukkoon hajottaakseen ihmismassan pienempiin osiin. Poliisi myös työnsi toria ympäröivillä jalkakäytävillä olleita torilta poistuneita mielenosoittajia sekä sivustakatsojia Runeberginkatua kohti. Poliisi ratsasti hevosilla väkijoukkoon myös Runeberginkadulla. Väkijoukkoon ratsastaminen sekä ihmisten työntäminen hevosilla aiheutti useita vaaratilanteita. Poliisi myös löi, töni ja työnsi ihmisiä.

Poliisi työnsi ja ohjasi mielenosoittajia kohti torin vieressä kulkevaa vilkkaasti liikennöityä Runeberginkatua ja raitiovaunukiskoja. Jonkin aikaa mielenosoittajia oli paljon risteysalueella, mihin myös kiinniotettuja siirrettiin, vaikka kadulla liikkui raitiovaunuja ja muuta liikennettä. Mielenosoittajia jäi Runeberginkadun jalkakäytävälle ja sivukadulle. Kun 612-soihtukulkue alkoi kokoontua Töölöntorille kello 19 aikoihin, poliisit asettuivat autoineen Runeberginkadulle siten, että estivät osittain näkyvyyden kahden mielenosoituksen välillä.

3.6.1. Mielenosoituksen hajottamisen tulisi olla viimesijainen keino

Poliisin arvio siitä, että Helsinki ilman natsseja -mielenosoitus pyrki estämään soihtukulkueen kokoontumisen, on tärkeää ottaa huomioon. Poliisin näkökulmasta Helsinki ilman natsseja -mielenosoituksen hajottamisella turvattiin siis toisen, kokoontumislain mukaisesti järjestetyn mielenosoituksen oikeus kokoontumisvapauteen. Poliisi myös katsoi, että kaikki mielenosoittajat olivat tietoisia poliisin käskystä poistua torilta ennen mielenosoituksen hajottamista.¹⁰¹

Etyjin ohjeistuksessa (2020) suositellaan pidättyvyyttä rauhanomaisten kokoontumisten hajottamisessa, koska mielenosoituksen hajottaminen voi lisätä jännitteitä ja johtaa väkivaltaan sekä siten tuottaa poliisille enemmän hankaluuksia kuin mielenosoituksen turvaaminen. Voimankäytön sijaan poliisin tulisi ensisijaisesti ratkaista jännitteiset tilanteet dialogin ja neuvottelun avulla.¹⁰² Voimankäytön ja kiinniottojen tulisi kohdistua vain niihin mielenosoittajiin, jotka käyttävät väkivaltaa tai uhkaavat sillä.

Amnestyn tarkkailijat eivät havainneet Helsinki ilman natsseja -mielenosoituksen osallistujien käyttäytyvän väkivaltaisesti poliisia tai soihtukulkueeseen kokoontuvia mielenosoittajia kohtaan. Tämän vuoksi kokoontumista voi pitää rauhanomaisena. Havaintojemme mukaan kaikki mielenosoittajat eivät kuulleet poliisin poistumiskäskyä eivätkä pystyneet siirtymään pois torin alueelta ja sitä ympäröiviltä jalkakäytäviltä ennen kuin poliisi alkoi käyttää voimakeinoja ja tehdä kiinniottoja. Poliisin toiminta saattoi eskaloida tilannetta ja vaikeuttaa rauhanomaisten mielenosoittajien siirtymistä jatkamaan mielenilmausta paikassa, jossa se ei olisi estänyt toisen mielenosoituksen järjestäytymistä. Ihmisoikeusnormien valossa tulisi arvioida, olisiko poliisi voinut kohdistaa toimenpiteitä vain niihin mielenosoittajiin, jotka pyrkivät estämään toisen mielenosoituksen kokoontumisen. YK:n ihmisoikeuskomitean yleiskommentin 37. mukaan mielenosoituksen hajottaminen tulee kyseeseen vain, jos se ei enää ole rauhanomainen tai jos on selvää näyttöä välittömän, vakavan väkivallan uhasta, jota ei voida torjua esimerkiksi kohdennetuilla kiinniotoilla.

Kansainvälisten normien ja Etyjin tarkkailijoiden antamien suositusten valossa tulisi arvioida, olisiko molempien yleisten kokousten turvaaminen näkö- ja kuuloetäisyydellä toisistaan ollut perus- ja

¹⁰⁰ Mielenosoittajat ovat kertoneet vaikeuksista päästä poistumaan paikalta myös tiedotusvälineille, ks esim. Helsingin Sanomat 8.12.2023 ””Jos sanani syön, niin mörökölli minut viekään” – Kiinniotettu kertoo joutuneensa lausumaan poliisille lorun.” <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000010045720.html>

¹⁰¹ Tapaaminen Helsingin poliisin edustajien kanssa 30.1.2024

¹⁰² Etyjin ohjeistus 2020, kohta 176; ks. myös OSCE/ODIHR Human Rights Handbook on Policing Assemblies, 2016, sivu 30, <https://www.osce.org/files/f/documents/c/5/226981.pdf>

ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta perustellumpi toimintatapa kuin toisen mielenosoituksen hajottaminen voimakeinoja käyttäen.¹⁰³ Tämä olisi edellyttänyt sitä, että Helsinki ilman natsseja -mielenosoitukselle olisi pystytty osoittamaan vaihtoehtoinen mielenosoituspaikka Töölöntorin välittömästä läheisyydestä esimerkiksi katualueelta. Neuvotteluyhteyden puuttuminen poliisin ja järjestäjien välillä vaikeutti tilanteen ratkaisemista. Poliisilla on velvoite pyrkiä luomaan neuvotteluyhteys. Vaikka järjestäjällä ei ole velvoitetta neuvotella poliisin kanssa etukäteen,¹⁰⁴ neuvottelemine on suositeltava hyvä käytäntö.

3.6.2. Kiinniotot

Poliisi teki yhteensä 54 kiinniottoa Helsinki ilman natsseja -mielenosoituksessa Töölöntorilla ja sen ympäristössä. Kiinniottojen perusteet olivat mielenosoitustilanteessa epäselviä sekä tarkkailijoille että kiinniotetuille mielenosoittajille.

Yhdeltä mielenosoittajalta saamiemme tietojen mukaan hänet otettiin äkillisesti kiinni, kun hän oli liukastunut ja kaatunut maahan siirtyessään poliisin osoittamaan suuntaan.¹⁰⁵ Toinen mielenosoittaja kuvaili, miten poliisi oli yhtäkkiä vetänyt hänet väkijoukosta ja ottanut kiinni tilanteessa, jossa poliisilinja oli työntänyt hitaasti liikkuvaa mielenosoittajajoukkoa pitkin Runeberginkatua Mannerheimintien suuntaan.¹⁰⁶ Näissä tilanteissa mielenosoittajille oli jäänyt epäselväksi, miksi juuri heidät otettiin kiinni. Kumpaakin mielenosoittajaa epäillään niskoittelusta, vaikka he omien sanojensa mukaan olivat siirtymässä poliisin osoittamaan suuntaan. Liukastuneen mielenosoittajan kohdalla videotallenne tukee hänen kertomustaan.¹⁰⁷

Helsingin poliisin mukaan kiinniotettavia ei erityisesti valikoitu, vaan kiinnioton edellytykset täytyivät kaikkien Helsinki ilman natsseja -mielenosoitukseen osallistuneiden kohdalla siinä vaiheessa, kun poistumiskäskey oli annettu ja kiinniotot aloitettiin. Helsingin poliisin edustaja totesi kiinniottojen myös tehostavan poliisin toimia ja käskyjä. Hän kertoi myös, että kiinnioton yhteydessä yleensä annetaan vielä mahdollisuus poistua. Näin ei kuitenkaan toimittu ainakaan Amnestyn haastattelemien mielenosoittajien kohdalla.¹⁰⁸

Poliisi myös käytti tarpeettoman kovia otteita kiinniottojen yhteydessä. Kiinniottotilanteissa poliisi esimerkiksi piteli ihmisiä maassa siten, että yhden mielenosoittajan päällä oli monta poliisia sekä siten, että poliisin jalka oli mielenosoittajan niskan päällä. Lisäksi poliisi raahasi mielenosoittajia maata pitkin sekä satoi mielenosoittajien käsiä nippusiteillä. Esimerkiksi Ylen kuvaamassa videossa neljä joukkojenhallintapoliisia raahaa yhtä mielenosoittajaa maata pitkin siten, että hänen päänsä ja ylävartalonsa osuvat maahan.¹⁰⁹ Tarkkailijat eivät havainneet mielenosoittajien käyttäytyvän väkivaltaisesti poliisia kohtaan tai vastustavan kiinniottoja väkivaltaisesti.

Tarkkailuhavaintojemme perusteella vaikuttaa siltä, että kiinniotetuiksi saattoi joutua myös mielenosoittajia, jotka olivat poliisin käskyjen mukaisesti siirtymässä pois päin mutta eivät pystyneet liikkumaan riittävän nopeasti ja suoraviivaisesti. Epäselvät ohjeet, liukas keli ja ennakoimattomasti liikkuvat hevoset, joita ajoittain ratsastettiin lähelle pois päin liikkuvia mielenosoittajia, vaikeuttivat mielenosoittajien siirtymistä. Kiinniotot saattoivat olla summittaisia eivätkä välttämättä kohdentuneet niihin henkilöihin, joiden menettelystä väkijoukon hajottamisen tai siirtämisen tarve aiheutui.¹¹⁰

¹⁰³ Etyjin ohjeistuksessa (2020) todetaan, että jännitteitä tulisi purkaa dialogilla ja neuvotteluin. Etyjin ohjeistus 2020, kohta 176.

¹⁰⁴ Ks. Etyjin ohjeistus 2020, kohta 124.

¹⁰⁵ Mielenosoittajan haastattelu 12.12.2023, videomateriaali

¹⁰⁶ Mielenosoittajan haastattelu 14.12.2023

¹⁰⁷ ks esim. Ilta-Sanomien 6.12.2023 ”[IS seuraa itsenäisyyspäivän viettoa ja mielenosoituksen kulkua Helsingissä - Kotimaa - Ilta-Sanomien](#)”

¹⁰⁸ Keskustelu Helsingin poliisin edustajien kanssa 30.1.2024

¹⁰⁹ Yle 7.12. ”Se oli aika pelottava tilanne” – mielenosoittajat kritisoivat poliisin käyttäneen liikaa voimaa Töölöntorilla”

<https://yle.fi/a/74-20063778>

¹¹⁰ Poliisilaki (872/2011), 9 § - [Ajantasainen lainsäädäntö - FINLEX](#) ®

Joukkojenhallintapoliisi ja mielenosoittajia Helsinki ilman natsseja -mielenosoituksessa 6.12.
Kuva: Laura Koekoek

3.7. Mielenosoitusvälineet ja viestit

- Yleisessä kokouksessa saa käyttää julisteita, tunnuksia, äänenvahvistimia ja muita tavanomaisia kokousvälineitä sekä tilapäisiä rakennelmia (kokoontumislaki 11 §).
- Vihaan tai syrjintään yllyttäminen ei kuulu sananvapauden piiriin, eikä rauhanomaisia kokoontumisia saa käyttää vihan puoltamiseen (ihmisoikeuskomitean yleiskommentti, kohta 50).

YK:n ihmisoikeuskomitean yleiskommentin mukaan mielenosoittajilla tulisi olla halutessaan mahdollisuus käyttää erilaisia välineitä tukeakseen mielenosoituksen viestin välittymistä.¹¹¹ Samoin kokoontumislain 11 §:ssä säädetään mielenosoitusvälineistä seuraavasti: ”yleisessä kokouksessa saa käyttää julisteita, tunnuksia, äänenvahvistimia ja muita tavanomaisia kokousvälineitä sekä tilapäisiä rakennelmia.”¹¹²

Kokoontumisvälineiden listaan lukeutuvat myös liput, kyltit ja banderollit.¹¹³ Järjestäjän tulee huolehtia, etteivät välineet aiheuta vaaraa tai kohtuutonta haittaa osanottajille, sivullisille tai ympäristölle.¹¹⁴

Maaliskuussa poliisi takavarikoi Turkin presidentti Recep Tayyip Erdoğania esittävän nuken Turkin toimia vastustavassa mielenosoituksessa. Poliisi kirjasi asiasta rikosilmoituksen Erdoganin kunnian loukkaamisesta ja lopetti tutkinnan kesäkuussa, koska kunnianloukkauksen yritys ei ole rikoslaisa rangaistava teko.¹¹⁵ Poliisi ryhtyi tutkimaan mahdollista kunnianloukkausta myös aiemmin helmikuussa, kun mielenosoittajat polttivat Erdoğanin kuvan Turkin lähetystöllä. Turun yliopiston rikosoikeuden apulaisprofessori **Tatu Hyttinen** kommentoi, ettei kunnianloukkausta voi arvioida ottamatta huomioon sananvapauden merkitystä.¹¹⁶ Hyttinen myös korosti, että koska kunnianloukkaus on asianomistajarikos, se ei voi edetä, ellei rikoksen kohde, eli Erdoğan, vaadi rangaistusta. Sama pätee myös kuvan polttamiseen. Ihmisoikeuskomitean yleiskommentin 37 mukaan kokoontumisvapautta ei tulisi rajoittaa sillä perusteella, että mielenosoituksessa loukataan valtion viranomaisten kunniaa tai mainetta.¹¹⁷ Poliisihallitus on aloittanut selvityksen poliisin toimista tilanteissa, jotka liittyvät nukkien tai muiden tunnistettavien hahmojen käsittelyyn.¹¹⁸

Helsingin poliisi puuttui myös kurdilippujen käyttöön mielenosoituksessa itsenäisyyspäivänä 2022. Tiedotusvälineissä on kysytty, liittyivätkö lippujen kieltäminen ja kunnianloukkausepäilyt samaan aikaan käynnissä olleeseen Suomen Nato-prosessiin, jossa Turkki viivytteli Suomen hakemuksen hyväksymistä.

Rasisminvastaisessa Me emme vaikene -mielenosoituksessa 3.9. nähtiin banderolli, joka aiheutti vilkasta keskustelua mediassa. Banderolliin oli maalattu pilakuvat pääministeri Petteri Orposta ja valtiovarainministeri **Riikka Purrasta** sekä teksti: ”jos jotain leikataan, leikataan Petteriltä ja Riikalta päät.” Julkisessa keskustelussa pohdittiin, voiko banderollin tulkita laittomana uhkauksena tai kunnianloukkauksena. Laittoman uhkauksen tunnusmerkistöön kuitenkin kuuluu konkreettinen uhka.¹¹⁹

¹¹¹ Ihmisoikeuskomitean yleiskommentti 37, kohta 58

¹¹² Kokoontumislaki (530/1999), 11§

¹¹³ HE 145/1998

¹¹⁴ Kokoontumislaki (530/1999), 11§

¹¹⁵ Helsingin Sanomat 28.3.2023 ”STT:n tiedot: Erdoğan-nuken takavarikon taustalla on Poliisihallituksen muistio” <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000009484013.html> ; Poliisin tiedote 5.6.2023, <https://poliisi.fi/-/poliisi-paatti-tutkinnan-nuken-tahrimisyrytyksesta-mielenosoituksessa>

¹¹⁶ MTV Uutiset 27.3.2024 ” Voiko poliisi puuttua poliitikoihin kohdistuviin mielenosoituksiin? Rikosoikeuden asiantuntija peräänkuuluttaa yhtä perusoikeutta” <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/voiko-poliisi-puuttua-poliitikoihin-kohdistuviin-mielenosoituksiin-rikosoikeuden-asiantuntija-peraan-kuuluttaa-yhta-perusoikeutta/8663780#gs.4x02u4>

¹¹⁷ Ihmisoikeuskomitean yleiskommentti 37, kohta 49.

¹¹⁸ Poliisin tiedote 28.3.2023, <https://poliisi.fi/-/poliisihallitus-selvittaa-poliisin-toimintaa-mielenosoituksissa>

¹¹⁹ Rikoslaki (19.12.1889/39) 7 §.

3.7.1. Vihapuhe mielenosoituksissa

Sananvapauden piiriin kuuluvat myös sellaiset mielipiteet, jotka koetaan järkyttäviksi tai häiritseviksi. Ihmisoikeussopimukset ja perustuslaki suojaavat sananvapautta. Vihaan tai syrjintään yllyttäminen ei kuitenkaan kuulu sananvapauden piiriin, eikä rauhanomaisia kokoontumisia saa käyttää vihan puoltamiseen. Jos muutoin rauhanomaisessa mielenosoituksessa esiintyy vihaan yllyttämistä, toimenpiteet tulisi ensisijaisesti kohdistaa yksilöihin, jotka siihen syyllistyvät, ei koko mielenosoitukseen.¹²⁰

Euroopan neuvoston ministerikomitean suosituksissa (2016) vihapuhe määritellään seuraavasti: ”Vihapuhetta ovat kaikki ilmaisumuodot, jotka levittävät, lietsovat, edistävät tai oikeuttavat etnistä vihaa, ulkomaalaisvastaisuutta, antisemitismiä tai muuta vihaa, joka pohjaa suvaitsemattomuuteen.”

Mielenosoitustilanteissa voi olla vaikeaa arvioida täyttävätkö huudot, puheet tai banderollien tekstit vihapuheen määritelmän. Esimerkiksi vuonna 2018 poliisi poisti mielenosoituskulkueesta kolme hakaristilippua¹²¹ ja epäili mielenosoittajia kiihottamisesta kansanryhmää vastaan, mutta käräjäoikeuden mukaan teko ei täyttänyt rikoksen tunnusmerkkejä. Käräjäoikeus katsoi myös, että poliisilla ei ollut perusteita puuttua kokoontumisvapauteen.¹²² Valtakunnansyyttäjä on vienyt asian hovioikeuteen. YK:n ihmisoikeuskomitean yleiskommentin 37 mukaan lippujen ja symbolien käyttö tulee sallia ja rajoitukset ovat mahdollisia vain poikkeuksellisissa tilanteissa, jos symbolit suoraan ja ensisijaisesti ovat yhdistettävissä syrjinnän, vihan tai väkivallan lietsomiseen.¹²³

Yhdessä Amnestyn vuonna 2023 tarkkailemassa mielenosoituksessa ihmisoikeustarkkailijat havaitsivat mahdollista vihapuhetta. Yksi Turun Kukkavirta-kulkueen puhujista sisällytti puheeseensa kokonaisuudessaan blogitekstin, josta hän oli aiemmin saanut tuomion kiihottamisesta kansanryhmää vastaan.¹²⁴ Lounais-Suomen poliisin mukaan poliisilla on valmius tunnistaa vihaan ja syrjintään yllyttäminen ja poliisi käynnistää esitutinnan sellaisista teoista, jotka herättävät sille syyn epäillä rikosta, ja keskeyttää sellaiseksi teoksi epäillyn toiminnan havaitessaan sellaisen.¹²⁵ Poliisi ei puuttunut kyseiseen puheeseen.

¹²⁰ Ihmisoikeuskomitean yleiskommentti 37, kohta 50.

¹²¹ Valtioneuvoston yhdenvertaisuustiedonannon mukaan hallitus aikoo selvittää mahdollisuudet natsismin ja kommunismin symbolien käyttämisen kriminalisointiin.

¹²² Yle uutiset 30.8.2021, ”Oikeus vapautti hakaristilippuja kantaneet syyteistä – pelkkä lippujen kantaminen ei ollut kiihottamista kansanryhmää vastaan <https://yle.fi/a/3-12076435>

¹²³ Ihmisoikeuskomitean yleiskommentti 37, kohta 51: ”Generally, the use of flags, uniforms, signs and banners is to be regarded as a legitimate form of expression that should not be restricted, even if such symbols are reminders of a painful past. In exceptional cases, where such symbols are directly and predominantly associated with incitement to discrimination, hostility or violence, appropriate restrictions should apply.”

¹²⁴ Ks. esim. Yle uutiset 11.7.2018, ”Terhi Kiemungin tuomio kiihottamisesta kansanryhmää vastaan jäi voimaan” <https://yle.fi/a/3-10298558>

¹²⁵ Lounais-Suomen poliisilta sähköpostitse saatu vastaus tietopyyntöön 5.1.2024.

3.8. Valitukset ja kantelut poliisin toimista

Jos virkavalta estää toiminnallaan kokoontumisvapauden toteutumisen tai muutoin loukkaa ihmisoikeuksia, siitä on mahdollista tehdä valitus jälkikäteen. Jos poliisi on toiminut lainvastaisesti, asiasta voi tehdä hallintokantelun poliisilaitokselle, jossa kyseinen poliisi toimii. Hallintokantelun voi myös toimittaa poliisihallitukseen, jos se koskee useaa eri yksikköä, poliisipäällikköä tai esimerkiksi poliisihallituksen viranhaltijaa. Kantelun voi osoittaa myös ylimmille laillisuusvalvojille eli eduskunnan oikeusasiamiehelle tai valtioneuvoston oikeuskanslerille. Poliisin toiminnasta voi myös tehdä rikosilmoituksen. Lisäksi poliisin kirjallisena antamasta ennakkollisesta määräyksestä voi valittaa hallinto-oikeuteen.

Kaikilla on oltava mahdollisuus vaatia viranomaisia vastuuseen rikoksista tai virkavelvollisuuden rikkomisesta. Keskeinen esimerkki tästä on oikeusjuttu, joka koskee OC-sumutteen käyttöä Elokapinan mielenosoituksen purkamisessa vuonna 2020. 21.6.2023 antamassaan päätöksessä käräjäoikeus tuomitsi Elokapinan mielenosoituksessa¹²⁶ OC-sumutteen käytön hyväksyneen poliisin yleisjohtajan tuottamuksellisesta virkavelvollisuuden rikkomisesta sakkoihin.¹²⁷ Oikeus totesi, että sumutteen käyttöä ei voitu pitää puolustettavana ja suhteellisuusperiaatteen mukaisena. Syyttäjät veivät jutun hovioikeuteen ja vaativat arviota siitä, tulisiko rikosvastuu sumutteen käytöstä ulottaa yleisjohtajan lisäksi myös paikan päällä olleisiin poliisin kenttäjohtajiin sekä sumutetta käyttäneisiin poliiseihin. Hovioikeus ei ole vielä ratkaissut asiaa.

Myös joistain vuonna 2023 tarkkailemistamme mielenosoituksista on tehty valituksia ja kanteluita poliisin toimiin liittyen. Esimerkiksi poliisin toiminnasta itsenäisyyspäivän mielenosoituksessa tehtiin yhteensä 15 kantelua eduskunnan oikeusasiamiehelle.¹²⁸ Oikeusasiamies on pyytänyt poliisilta selvitystä poliisin suhteettomasta voimankäytöstä, vaaratilanteiden aiheuttamisesta hevosilla ja työntämällä ihmisiä liikenteen sekaan, vaarallisista kanto-otteista sekä nippusiteiden käytöstä. Oikeusasiamies pyytää selvitystä myös poliisin riittämättömistä poistumiskäskyistä sekä ohjeistuksesta.

Myös Jyväskylän kaupungin asettamista vaatimuksista Luontomarssin yhteydessä on tehty kantelu oikeusasiamiehelle. Kantelussa todettiin maksullisen tapahtumaluvan olleen ongelmallinen sekä asettaneen mielenosoituksen järjestäjät epäyhdenvertaiseen asemaan suhteessa muissa kaupungeissa järjestettyihin mielenosoituksiin. Aseistakieltäytyjäliitto teki kantelun poliisin päätöksestä siirtää mielenosoitus jääkiekon maailmanmestaruuskisoihin liittyvän tapahtumateltan läheisyydestä.

Valitusten ja kanteluiden tekeminen vie paljon taloudellisia resursseja, aikaa, sekä voimavaroja. Olemme saaneet mielenosoittajien kanssa käydyistä keskusteluista sen käsityksen, että monet eivät jaksaa tai kykene lähtemään ajallisesti ja taloudellisesti kuormittaviin oikeusprosesseihin. Sakon hyväksyminen on helpompaa, vaikka se koettaisiinkin epäoikeudenmukaiseksi. Vaikeiden tai traumaattisten tilanteiden läpikäyminen voi lisäksi olla henkisesti hyvin kuormittavaa.

Poliisin tulisi vähintään pyydettyä antaa mielenosoitusoikeuden rajoittamista koskevat valituskelpoiset päätökset kirjallisina, jotta niihin olisi mahdollista hakea muutosta hallinto-oikeudelta. Esimerkiksi Aseistakieltäytyjäliitto sai mielenosoituksen siirtopäätöstä pyytäessään Sisä-Suomen poliisilta vain selostuksen päätöksen perusteluista, ei valituskelpoista päätöstä. Poliisi on pyrkinyt nostamaan valitusten tekemisen kynnyksestä entisestään eväämällä oikeudenkäyntikuluihin tarkoitettuja pienkeräyslupia.¹²⁹ Oikeudenkäyntikulut ovat Suomessa korkeat, eikä kaikilla siksi ole mahdollisuutta viedä kohtamiaan epäkohtia oikeuteen.

Kanteluita tehdessä on hyvä olla tietoinen väärin toimineen poliisin henkilöllisyydestä. Virkatehtävää suorittavalla poliisilla on oltava yksilöitävä tunnus ja hänellä on myös velvollisuus näyttää virkamerkkinsä

¹²⁶ Elokapina osoitti mieltään 3.10.2020 Helsingissä, pysäyttäen liikenteen ensin Unioninkadulla, ja sitten Kaisaniemenkadulla. Poliisi käytti OC-sumutetta Kaisaniemenkadun tiesulun purkamiseen.

¹²⁷ Käräjäoikeuden päätös, asianumero R 22/4140.

¹²⁸ Helsingin Sanomat 29.12.2023 ” Poliisin toimet itsenäisyyspäivänä joutuvat syyniin” <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000010087323.html>

¹²⁹ Hallinto-oikeus kumosi poliisin päätöksen evätä pienkeräyslupa oikeudenkäyntikulujen kattamiseen tammikuussa 2024.

pyydettyä.¹³⁰ Tarkkailuhavaintojemme mukaan poliisien nimilaatat tai numerotunnukset ovat harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta olleet hyvin näkyvillä.

Helsingin poliisin kanssa käytyjen keskustelujen perusteella poliisilla ei ole lakisääteisten valitusteiden tai poliisihallituksen laillisuusvalvonnan lisäksi matalamman kynnyksen keinoja puuttua epäkohtiin mielenosoitusten turvaamisessa. Esimerkiksi mielenosoitusten riittämätön turvaaminen tai mielenosoittajien raahaaminen kantamisen sijaan eivät ole hyväksyttäviä käytäntöjä, mutta poliisilla ei ole keinoja puuttua näihin ilman toiminnan kohteena olleen henkilön tekemää kantelua, valitusta tai rikosilmoitusta.¹³¹ Poliisin tulisi kehittää lakisääteisten valitusteiden tai poliisihallituksen laillisuusvalvonnan lisäksi matalamman kynnyksen tapoja puuttua sisäisesti poliisien toiminnassa havaittuihin epäkohtiin.

¹³⁰ Poliisilaki (22.7.2011/872), 8 §.

¹³¹ Poliisi totesi keskustelussa myös, että toimintaan on vaikea puuttua, jos kyseessä ei ole rikollinen teko, ja että valitusten yhteydessä vaaditaan näyttöä väärinkäytöksistä, jotta asia etenee.

4. Hyväksi havaitut käytännöt

Valtaosassa tarkkailemistamme mielenosoituksista poliisi täytti veloitteensa turvata ja edistää kokoontumisvapauden käyttämistä.

Erityisesti Helsingissä järjestetyissä mielenosoituksissa poliisi on vastannut vakiintuneesti liikenteenohjauksesta ja järjestyksen valvonnasta. Useissa yhteyksissä Helsingin poliisi on ohjannut liikennettä tehokkaasti myös suhteellisen pienillä henkilöresursseilla. Poliisi esimerkiksi mahdollisti Elokapiinan järjestämien hitaiden marssien kulun ajoväylillä 9., 10., 13., ja 14.10. ohjaamalla tehokkaasti liikennettä Helsingin keskustassa. Poliisi toimi esimerkillisesti myös Elokapiinan, A-ryhmän, Emilian, Auroran ja hallituksenkaatobileiden järjestämän Näpit irti-mielenosoituksen aikana 19.9. Kun mielenosoitus levittäytyi myös vastaantulevan liikenteen kaistalle Meritullinkadulla, poliisi reagoi tilanteeseen nopeasti ja turvasi mielenosoituksen ajamalla auton tielle poikittain mielenosoittajien suojaksi.

Amnesty katsoo, että Helsingin poliisin käytännöt liikenteenohjauksessa ja mielenosoittajien turvaamisessa liikenteeltä ovat yleensä kokoontumislain turvaamis- ja edistämisvelvollisuuden mukaisia. Kokoontumislain velvoitteiden täyttämiseksi ja alueellisen yhdenvertaisuuden varmistamiseksi myös muiden poliisilaitosten tulisi omaksua vastaavia toimintatapoja.

Tarkkailemissamme suurissa mielenosoituksissa on usein ollut paikalla poliisin neuvottelijoita. Erityisesti Helsingissä neuvottelijoita on ollut paikalla lähes jokaisessa tarkkailemassamme mielenosoituksessa. Neuvottelijat ovat arviomme mukaan toimineet asiallisesti, ja heillä on usein vaikuttanut olleen hyvä keskusteluyhteys mielenosoitusten järjestäjien kanssa. Neuvottelijoiden käyttäminen on hyvä käytäntö, jota tulee vahvistaa varmistamalla, että neuvottelijoilla on tosiasiallista liikkumavaraa eikä neuvotteluelvoitetta tehdä tyhjäksi ylempää ennalta annetuilla linjauksilla.

Amnestyn Suomen osaston näkökulmasta dialogi poliisin kanssa on sujunut hyvin. Olemme tavanneet poliisihallituksen edustajia ja keskustelleet rakentavassa hengessä tarkkailuissa esiin tulleista epäkohdista. Olemme myös keskustelleet Helsingin poliisin kanssa mielenosoitustarkkailuistamme ja käyneet yhdessä läpi mielenosoitusoikeutta koskevia asioita. Vuoden 2023 aikana olemme lisäksi olleet yhteydessä Lounais-Suomen poliisiin Kukkavirta-188-kulkueesta sekä Turku ilman natsveja -mielenosoituksesta. Olemme myös saaneet useimmilta poliisilaitoksilta nopeasti vastauksia esittämiimme tarkentaviin kysymyksiin.

Poliisin neuvottelija keskustelee mielenosoittajien kanssa Näpit irti! -mielenosoituksessa 19.9.

5. Yhteenveto ja suositukset

Valtaosassa tarkkailemistamme mielenosoituksista poliisi täytti velvoitteen turvata ja edistää kokoontumisvapauden käyttämistä. Mielenosoitustarkkailuissa tekemiemme havaintojen ja aktivisteilta saamiemme tietojen perusteella poliisin toiminnassa on kuitenkin huomattavia epäkohtia, kuten alueellista epäjohtonmukaisuutta, puutteellisia perusteita toimenpiteille, mielenosoitusten riittämätöntä turvaamista, sekä tarpeettoman kovia otteita mielenosoitusten purkamisessa. Useat edellä havaitsemamme epäkohdat ovat toistuvia ja osoittavat, että viranomaistoiminnassa on kokoontumisvapautta ja sananvapautta tarpeettomasti rajoittavia käytäntöjä ja laintulkintoja.

Jo viime vuoden raportissa kiinnitimme huomiota alueelliseen epäjohtonmukaisuuteen viranomaisten toiminnassa mielenosoituksissa. Myös vuonna 2023 poliisin käytännöt mielenosoituksiin liittyen vaihtelivat merkittävästi paikkakunnittain. Havaitimme alueellista epäjohtonmukaisuutta erityisesti liikenteenohjauksen sekä kaupungin myöntämien lupien kohdalla. Tämä asettaa mielenosoitusten järjestäjät keskenään eriarvoiseen asemaan asuinpaikkakunnan mukaan. Poliisin velvollisuus on turvata mielenosoituksia, ja nähdäksemme tämä toteutuu parhaiten silloin, kun poliisi vastaa liikenteenohjauksesta. Alueellisen yhdenvertaisuuden varmistamiseksi olisi ensiarvoisen tärkeää, että viranomaisia koulutettaisiin mielenosoitusoikeudesta sekä laadittaisiin selkeät ohjeistukset mielenosoitusten turvaamiseen liittyvistä käytännöistä, kuten liikenteenohjauksesta.

Tarkkailimme myös useita mielenilmauksia, joissa poliisi ei täyttänyt turvaamis- ja edistämisvelvollisuuttaan. Puutteita esiintyi erityisesti liikenteenohjauksessa sekä sivullisten väkivaltaiseen toimintaan puuttumisessa, josta aiheutui useita vaaratilanteita. Poliisi on vaaratilanteissa myös perustellut toimimattomuuttaan mielenosoituksen "laittomuudella" sekä ennakoilmoituksen puuttumisella. Myös ilmoittamattomat sekä kansalaistottelemattomuutta sisältävät rauhanomaiset mielenosoitukset voivat kuulua kokoontumisvapauden sekä siten turvaamis- ja edistämisvelvollisuuden piiriin.¹³²

Tarkkailijoiden havaintojen mukaan poliisit eivät aina ole riittävästi perustelleet toimenpiteitä mielenosoittajien pyynnöistä huolimatta, tai he ovat tulkinneet lakia virheellisesti. Esimerkiksi kuvauskieltoja ei ole perusteltu toimenpiteen aikana, ja jälkikäteen annetut perustelut ovat olleet epäselviä. Koulutuksen kautta tulisi varmistaa, että poliisit ovat tietoisia velvollisuudestaan ilmoittaa henkilölle häneen kohdistuvan toimenpiteen peruste, ja kuvauskieltoihin liittyvää ohjeistusta tulisi selkiyttää.

Muutamissa tilanteissa Amnestyn ihmisoikeustarkkailijoiden toimintaa on rajoitettu ilman riittäviä perusteita. Oikeus rauhanomaiseen kokoontumiseen ja sananvapauteen suojaa myös esimerkiksi toimittajia ja ihmisoikeustarkkailijoita, jotka seuraavat mielenosoituksia ja raportoivat niistä. Viranomaisten tulisi siksi varmistaa tällaisten tahojen suojelu, sekä kunnioittaa ja edistää oikeutta tarkkailla ja seurata yleisiä kokouksia.¹³³ Tarkkailijoita ei tulisi käskää poistumaan tai estää tarkkailemasta, ellei heidän läsnäolonsa estä poliisin tehtäviä. Jos tarkkailijoita on turvallisuussyistä pyydettyä siirtymään, heille tulisi antaa selkeät ohjeet ja ohjata turvalliseen paikkaan, jossa heidän on mahdollista jatkaa tarkkailemista.¹³⁴

Myös mielenosoituspaikkoja on rajoitettu ja siirretty epäselvin perustein. Kansainvälisissä kokoontumisvapautta koskeissa normeissa linjataan, että ihmisillä tulisi olla vapaus valita mielenosoituksen paikka ja kulkueen reitti julkisilla paikoilla, ja että mielenosoitukset tulisi mahdollistaa näkö- ja kuuloetäisyydellä mielenosoituksen kohteesta.¹³⁵ Mielenosoituksia puretaan usein pelkän liikennehaitan perusteella. Kansainvälisten ihmisoikeusnormien mukaan liikenteen sujumuuden ei tule mennä rauhanomaisen kokoontumisvapauden edelle.¹³⁶ Myös Eduskuntatalon edustalla järjestetyissä mielenosoituksissa olemme havainneet epäselvyyttä ja epäjohtonmukaisia rajoituksia, jotka koskevat eduskuntatalon portaiden käyttöä. Mielenosoituspaikkaa koskevien rajoitusten Eduskuntatalon ja muiden

¹³² Ihmisoikeuskomitean yleiskommentti 37, kohdat 14 ja 16.

¹³³ Report of the Special Rapporteur on the rights to freedom of peaceful assembly and of association, Maina Kiai", A/HRC/20/27; Ihmisoikeuskomitean yleiskommentti 37, kohta 74.

¹³⁴ Etyjin ohjeistus 2020, kohta 208.

¹³⁵ Ihmisoikeuskomitean yleiskommentti 37, kohta 22; Etyjin tarkkaluraportti 2023, kohdat 11, 61 ja 79.

¹³⁶ Report of the Special Rapporteur on the right to freedom of peaceful assembly and of association Maina Kiai A/HRC/20/27 kohta 41.

hallintorakennusten läheisyydessä tulee perustua lakiin ja niiden on oltava välttämättömiä ja suhteellisia. Olisi suositeltavaa, että rajoituksista viestittäisiin selkeästi mielenosoitusten järjestäjille.

Samanaikaisten mielenosoitusten sekä vastamielenosoitusten kohdalla on myös esiintynyt ongelmia. Poliisi esimerkiksi piti Kansallismielisen liittouman järjestämän 188-Kukkavirta -kulkueen ja mielenosoituksen¹³⁷ ja sille vastamielenosoitukseksi muodostuneen Turku ilman natsseja -mielenosoituksen melko kaukana toisistaan. Vastamielenosoitukset tulisi turvata näkö- ja kuuloetäisyydellä kohteestaan, ellei niiden tarkoituksena ole estää muiden oikeutta osoittaa mieltä.¹³⁸ Kansainvälisten normien sekä Suomen kokoontumislain mukaan poliisin on ensisijaisesti arvioitava, onko samanaikaisten, samassa paikassa pidettävien mielenosoitusten järjestäminen mahdollista. Kokoontumislain 10 § linjaa, että jos samanaikainen järjestäminen ei ole mahdollista, etusija on ensin ilmoituksen tehneellä, ellei mielenosoituspaikka ole muodostunut perinteeksi. Poliisin pitäisi tällöin neuvoteltuaan järjestäjän kanssa osoittaa toiselle mielenosoitukselle vaihtoehtoinen paikka, jonka pitäisi edelleen olla näkö- ja kuuloetäisyydellä sen kohteesta.

Kiinniotot ovat pääosin sujuneet asiallisesti tarkkailemissamme mielenosoituksissa. Olemme kuitenkin myös tarkkailleet sekä kuulleet aktivisteilta tilanteista, joissa kiinniottojen perusteet ovat jääneet epäselviksi. Esimerkiksi Elokapinan tieblokissa Jyväskylässä 3.8. poistumiskäskyä totelleita aktivisteja otettiin kiinni. Amnesty katsoo, että rauhanomaisten mielenosoittajien kiinniotot ilman selvää perustetta ovat mielivaltaisia. Poliisin tulisi välttää mielivaltaisia tai tarpeettomia kiinniottoja esimerkiksi varmistamalla, että poistumiskäsky on annettu riittävän selkeästi ja antamalla riittävästi aikaa paikalta poistumiseen. On hyvä käytäntö vielä kiinniottotilanteessa antaa mahdollisuus poistua.

Poliisit ovat myös käyttäneet tarpeettoman kovia otteita erityisesti kiinniottojen ja mielenosoitusten hajottamisen yhteydessä. Poliisi esimerkiksi raahasi tai töni mielenosoittajia Helsingin Yliopiston ja Taideyliopiston mielenosoituksessa 29.11. sekä Elokapinan mielenosoituksissa UPM:n tehtaalla 22.5. sekä länsiväylällä 16.10. Arviomme mukaan poliisilla olisi ollut näissä tilanteissa riittävät henkilöressurit mielenosoittajien kantamiseen asianmukaisin ottein. Poliisin tulee varmistaa, että kiinniotot ja muut toimenpiteet suoritetaan vähimmän haitan periaatteen mukaisesti, eivätkä tarpeettomasti luo vastakkainasettelua poliisin ja mielenosoittajien välillä. Amnesty suosittelee, että poliisilaitoksilla kerrataan asianmukaiset kiinniottotavat sekä voimankäyttöön liittyvät linjaukset tai tarvittaessa järjestetään niistä koulutus, jotta vastaavanlaisia tilanteita ei jatkossa enää tapahtuisi.

Itsenäisyyspäivän Helsinki Ilman Natsseja -mielenosoituksessa poliisi käytti voimakeinoja mielenosoituksen purkamiseen. Poliisi oli linjannut etukäteen, ettei tulisi sallimaan Helsinki Ilman Natsseja mielenosoituksen kokoontumista Töölöntorilla, jonne kansallismielisen 612-soihtukulkueen järjestäjät olivat jo ilmoittaneet oman tapahtumansa.¹³⁹ Mielenosoittajat kokoontuivat torille kiellosta huolimatta, ja poliisi purki mielenosoituksen suhteetonta voimaa käyttäen. Poliisi esimerkiksi ratsasti ihmisiä päin, löi, töni ja työnsi ihmisiä voimallisesti. Poliisi myös raahasi ihmisiä maata pitkin, satoi rauhanomaisten mielenosoittajien käsiä nippusiteillä sekä piteli mielenosoittajia maata vasten kiinniottojen yhteydessä. Poistumiskäskyjen kuuluvuus oli äänentoistolaitteista huolimatta heikko, eikä ihmisoikeustarkkailijoiden havaintojen mukaan kantautunut koko torialueelle. Poliisin antamista käskyistä ei käynyt ilmi mihin suuntaan tai miten pitkälle mielenosoittajien olisi pitänyt siirtyä. Epäselväksi jäi, pystyivätkö kaikki halukkaat siirtymään pois torin alueelta ja sitä ympäröiviltä jalkakäytäviltä ennen kuin poliisi alkoi käyttää voimakeinoja ja tehdä kiinniottoja.

Poliisi on puuttunut mielenosoitusvälineiden käyttöön, esimerkiksi takavarikoimalla Turkin presidentti Recep Tayyip Erdoğania esittävän nuken Turkin toimia vastustavassa mielenosoituksessa. Mielenosoittajilla tulisi

¹³⁷ 188-Kukkavirta -mielenosoitus on järjestetty vuodesta 2018 lähtien 18.8.2017 Turussa tehdyn väkivaltaisen iskun vuosipäivänä. Mielenosoituksen viestit ovat rasistisia ja maahanmuuttovastaisia.

¹³⁸ Ks. Etyjin tarkkailuraportti 2023, suositukset s. 51

¹³⁹ Yle uutiset 6.12.2023 "Poliisi määrännyt Helsinki ilman natsseja mielenosoituksen päättymään lainvastaisena" <https://yle.fi/a/74-20063762/64-3-196305>

olla mahdollisuus käyttää erilaisia välineitä tukeakseen mielenosoituksen viestin välittymistä. Sananvapauden piiriin kuuluvat myös sellaiset mielipiteet, jotka koetaan järkyttäviksi tai häiritseviksi. Ihmisoikeussopimukset ja perustuslaki suojaavat sananvapautta. Vihaan tai syrjintään yllyttäminen ei kuitenkaan kuulu sananvapauden piiriin, eikä rauhanomaisia kokoontumisia saa käyttää vihan puoltamiseen. Jos muutoin rauhanomaisessa mielenosoituksessa esiintyy vihaan yllyttämistä, toimenpiteet tulisi ensisijaisesti kohdistaa yksilöihin, jotka siihen syyllistyvät, ei koko mielenosoitukseen.

Mielenosoittajat ovat tehneet kanteluita ja valituksia useista poliisin toiminnan epäkohdista mielenosoituksissa. Esimerkiksi poliisin voimankäytöstä ja riittämättömistä ohjeista itsenäisyyspäivän Helsinki Ilman Natseja-mielenosoituksessa on tehty useita kanteluita eduskunnan oikeusasiamiehelle. On ehdottoman tärkeää, että kaikilla on mahdollisuus vaatia viranomaisia vastuuseen rikoksista tai virkavelvollisuuden rikkomisesta. Olemme kuitenkin keskusteluissa mielenosoittajien kanssa saaneet sen käsityksen, että monet eivät jaksaa tai kykene lähtemään ajallisesti ja taloudellisesti kuormittaviin oikeusprosesseihin. Lisäksi poliisi on nostanut valitusten tekemisen kynnystä entisestään eväämällä oikeudenkäyntikuluihin tarkoitettuja pienkeräyslupia. Poliisin tulisi myös kehittää lakisääteisten valitusteiden tai poliisihallituksen laillisuusvalvonnan lisäksi matalamman kynnyksen tapoja puuttua sisäisesti poliisien toiminnassa havaittuihin epäkohtiin.